

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

**Θέμα: Ζητήματα ετερότητας στα Ανθολόγια της Πρωτοβάθμιας
Εκπαίδευσης**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ ΜΑΡΙΤΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Τόπη Στυλιανή (Α.Ε.Μ. 0101098)

Ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, ΒΟΛΟΣ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 2270/1
Ημερ. Εισ.: 03-03-2005
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2005
ΤΟΠ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

**Θέμα: Ζητήματα ετερότητας στα Ανθολόγια της Πρωτοβάθμιας
Εκπαίδευσης**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ ΜΑΡΙΤΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Τόπη Στυλιανή (Α.Ε.Μ. 0101098)

Ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, ΒΟΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΘΕΜΑΤΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ- ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

1.1. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

2. ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

3.1. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

3.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΟΣ

3.3. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

B. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ

ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΘΕΜΑΤΑ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

1. «ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΑΣΤΟ ΣΥΝΝΕΦΑΚΙ»

2. «ΕΝΑ ΣΑΚΙ ΜΑΛΛΙΑ»

3. «ΤΟ ΠΑΓΟΝΙ»

4. «ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΤΕΛΟΣ»

5. «ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ»

Γ. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΣΤΑ ΑΡΧΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

2. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Δ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Μετά από παρότρυνση της καθηγήτριάς μου επέλεξα το συγκεκριμένο θέμα , το οποίο είναι «στοιχεία λογοτεχνικής θεωρίας και εκπαιδευτική πράξη :ζητήματα ετερότητας στα ανθολόγια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης». Στην πρώτη μου επαφή με το συγκεκριμένο θέμα, αυτό δεν μου φάνηκε αρκετά κατανοητό. Κατόπιν όμως βαθύτερης μελέτης, μου κέντρισε το ενδιαφέρον ώστε να ενασχοληθώ με αυτό . Συγκεκριμένα, να κατανοήσω καλύτερα την έννοια της ετερότητας και πώς διαφαίνεται μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα του δημοτικού.

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο δούλεψα, αρχικά ήρθα σε επαφή με το διευθυντή και τους δασκάλους του 17^{ου} δημοτικού σχολείου και των τμημάτων αντίστοιχα, ώστε να τους εξηγήσω τι ακριβώς πρόκειται να κάνω και να μου παραχωρήσουν κάποιες ώρες για την πραγματοποίηση των διδασκαλιών. Σε μια δεύτερη επίσκεψη, παρακολούθησα απλώς τη συμπεριφορά και τις κινήσεις των μαθητών/τριών κατά τη διάρκεια των διδασκαλιών και συζήτησα με τα ίδια τα παιδιά καθώς και με τους/τις δασκάλους/ες τους, ώστε να σχηματίσω μια πρώτη εικόνα για τις σχέσεις των παιδιών της κυρίαρχης ομάδας με τους «άλλους». Τέλος, αφού εξήγησα στα παιδιά με τι πρόκειται να ασχοληθούμε, σε μια νέα επαφή μαζί τους ξεκινήσαμε τις διδασκαλίες

Κάποιες από τις απαντήσεις δόθηκαν στο σπίτι των παιδιών και για το λόγο αυτό ξαναεπισκέφθηκα το σχολείο, ώστε να πάρω τα τελικά ερωτηματολόγια. Προκειμένου λοιπόν να εντρυφήσω στο παραπάνω θέμα και να ολοκληρώσω επιτυχώς την πτυχιακή μου εργασία γύρω από αυτό, ασχολήθηκα με μια σειρά από δραστηριότητες. Αρχικά μέσα από ενδεικτική βιβλιογραφία συγκέντρωσα τις απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να γραφτεί το θεωρητικό μέρος . Όσον αφορά το πρακτικό μέρος, ύστερα από ανάλυση των περιεχομένων και των διδακτικών στόχων των κειμένων που επέλεξα έφτιαξα και τις αντίστοιχες προς τους στόχους δραστηριότητες. Τις δραστηριότητες αυτές τις συμπεριέλαβα στα αρχικά και τελικά ερωτηματολόγια ανάλογα με τους στόχους που είχα κάθε φορά, έτσι ώστε να συγκρίνω τις αρχικές και τελικές θέσεις των παιδιών και να καταλήξω σε κάποιο συμπέρασμα. Τα ερωτηματολόγια αυτά δόθηκαν στα παιδιά κατά τη διάρκεια των διδασκαλιών στην Ε΄και ΣΤ΄δημοτικού, ενώ κάποια από αυτά όπως ανέφερα και παραπάνω απαντήθηκαν στο σπίτι έτσι ώστε τα παιδιά να έχουν χρόνο και ηρεμία.

Τα κείμενα στα οποία παρουσίασα θεωρητικές αναπαραστάσεις διδασκαλιών με την περίληψη, τους διδακτικούς στόχους και τις αντίστοιχες διδακτικές δραστηριότητες ήταν τα εξής: « Ένα σακί μαλλιά» , « Το χαμογελαστό Συννεφάκι», « Το παγόνι», « Το παραμύθι που δεν είχε τέλος», « Κοντά στους ανθρώπους». Από αυτά όμως δίδαξα, και κατά συνέπεια εφάρμοσα τους διδακτικούς στόχους και δραστηριότητες στα δύο πρώτα, με γενικό σκοπό την εξαγωγή συμπεράσματος σχετικά με το θέμα που μας απασχολεί. Αυτό που εντέλει προέκυψε από όλη αυτήν την προσπάθεια είναι ότι η διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων βοήθησε να ευαισθητοποιηθούν ακόμη περισσότερο σε θέματα ετερότητας οι, ήδη θετικά διακείμενοι/νες απέναντι στους οιοσδήποτε «άλλους», μαθητές/τριες.

A. Θεωρητική Εισαγωγή

1. Θέματα ταυτότητας – ετερότητας & διακρίσεων.

Η ταυτότητά μας είναι ό,τι μας κάνει να μην είμαστε ταυτόσημοι με κανέναν άλλο¹. Αυτή συντίθεται από μια πληθώρα στοιχείων, τα οποία προφανώς δεν περιορίζονται σε όσα αναγράφονται στα επίσημα αρχεία. Οι περισσότεροι άνθρωποι καταρχήν εντάσσονται σε κάποια θρησκευτική παράδοση, έχουν μια εθνικότητα, ίσως και δύο, ανήκουν σε μια εθνική ή γλωσσική ομάδα, έχουν οικογένεια, επάγγελμα, κοινωνική θέση, κάποιον κοινωνικό ρόλο. Επιπρόσθετα, ανήκουν σε μια επαρχία, χωριό, σε μια αδελφότητα, επαγγελματική ή ποδοσφαιρική ομάδα, σε μια παρέα φίλων, σε ένα κόμμα, σε κάποιον σύλλογο, σε μια ενορία, σε μια κοινότητα ανθρώπων που μοιράζονται τα ίδια πάθη, τις ίδιες ερωτικές προτιμήσεις, τις ίδιες σωματικές αναπηρίες ή αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα. Όλα αυτά αποτελούν συστατικά στοιχεία της προσωπικότητας καθενός από εμάς, παρόλο που δεν μπορούμε να έχουμε τον ίδιο συνδυασμό σε δύο διαφορετικά πρόσωπα κι αυτό ακριβώς είναι ο πλούτος μας, η ιδιαίτερη αξία μας· αυτό που κάνει, ώστε κάθε άτομο να είναι μοναδικό και θεωρητικά αναντικατάστατο².

Ταυτόχρονα, η ταυτότητά μας δεν είναι κάτι που το συνειδητοποιούμε, αλλά κάτι που το αποκτάμε από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής μας, βήμα-βήμα. Εσκεμμένα ή όχι, η οικογένεια και το άμεσο κοινωνικό μας περιβάλλον μας διαπλάθουν, μας διαμορφώνουν, μας εμφυσούν οικογενειακές πεποιθήσεις, τελετουργίες, νοοτροπίες, συμβάσεις, τη μητρική γλώσσα βεβαίως, κι ακόμα, φόβους, κλίσεις, προκαταλήψεις, μνησικακίες, και ποικίλα συναισθήματα υπαγωγής και μη υπαγωγής³.

Από την άλλη πλευρά, «η ανθρώπινη ιστορία είναι μια ‘ιστορία’ ορίων και προσδιορισμών της σχέσης με τους ‘άλλους’ όπως : τους ‘μη-ανθρώπους’ (θεότητες και πνεύματα, ζώα, μηχανές) και τους θεωρούμενους ‘διαφορετικούς ανθρώπους’ (αλλόφυλους και αλλόθρησκους, ‘περιθωριακούς’ –όπως τις μειονότητες κάθε είδους : πρόσφυγες, ‘χωριάτες’, ‘τρελούς’, ‘εγκληματίες’, ‘ομοφυλόφιλους’–, γυναίκες –στις

---

¹ Α. Μααλούφ, *Οι φωνικές ταυτότητες*, Ωκεανίδα, Αθήνα 1999, σ.18.

² *ibid.*, σ.19-20.

³ Για το θέμα αυτό βλ. όσα γράφουν οι Ρ.Τσοκαλίδου και Μ.Παπαρούση, «*Ετερότητα και διγλωσσία στο σχολείο*», υπό δημοσίευση στην *Επετηρίδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*.

ανδροκρατούμενες κοινωνίες).»⁴ Προσεγγίζοντας την έννοια της ετερότητας μέσα από αυτή την ευρεία προοπτική, καταλαβαίνουμε ότι και αυτή, όπως και η ταυτότητα, δεν είναι κάτι στατικό και αδιαφοροποίητο, αλλά μία κατασκευή στην οποία επενδύονται οι συλλογικές παραστάσεις, τα ιδεολογήματα, οι φαντασιώσεις, οι προκαταλήψεις ενός δεδομένου πολιτισμού, σε δεδομένη ιστορική στιγμή –ή, πολύ απλά, ο φόβος για το άγνωστο– αν κάποιοι προσδιορίζονται ως «ξένου» ή «διαφορετικού» σε σχέση με «εμάς», και «εμείς» με τη σειρά μας είμαστε «ξένου» ή «διαφορετικού» σε σχέση με κάποιους άλλους.

1.1. Ζητήματα ετερότητας και εκπαιδευτική πράξη - Ο ρόλος του σχολείου

Το σχολείο της σύγχρονης εποχής, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι ενός κόσμου ενταγμένου σε μία νέα τάξη πραγμάτων, βρίσκεται αντιμέτωπο με εθνοπολιτισμικές διαφορετικότητες· με μαθητές/τριες διαφόρων φυλών, εθνικοτήτων, θρησκευτικών πεποιθήσεων, γεγονός που καθιστά την αποδοχή και την αξιοποίηση της διαφορετικότητας στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας θέμα από τα πλέον ζωτικά. Ουσιαστική ευαισθητοποίηση στο ζήτημα της ετερότητας σημαίνει ότι αντιμετωπίζω τον «άλλο» σε σχέση πάντοτε με την διαφορετικότητά του· του αποδίδω την ετερότητά του, σέβομαι ό,τι την συνιστά. Συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο στην πραγματικότητα;

Δυστυχώς, ο θεσμός του σχολείου δεν έμεινε ανέγγιχτος από το ‘δηλητήριο’ του ρατσισμού. Με τον όρο ‘ρατσισμός’ εννοούμε ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων συμπεριφορών και/ή θεσμοθετημένων μέτρων, που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, και αυτό μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε κάποια ‘διακριτή’ κατηγορία ανθρώπων⁵. Ως δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία προσάπτεται συχνά –αλλά όχι πάντα– μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή/και επικινδυνότητα. Το φάσμα της υποτελούς διαβίωσης είναι ευρύ. Έχει όμως πάντοτε ως πυρήνα τον αποκλεισμό από από

---

⁴ Χρ. Κωνσταντοπούλου, «Εισαγωγή : Αναφορά στην έννοια και στις όψεις των σύγχρονων αποκλεισμών» στο Χρ.Κωνσταντοπούλου – κ.ά. (επιμ.), *«Εμείς» και οι «άλλοι». Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, τυπωθήτω / Δαρδανός, Αθήνα 2000, σ.11

⁵ Για την έννοια του ρατσισμού βλ. Γ.Τσιάκαλος, *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

δημόσια και κοινωνικά αγαθά ή την ανισότιμη συμμετοχή σε αυτά ή την άνιση και άδικη αντιμετώπιση από το ευρύ κοινωνικό σύνολο.

Για να επανέλθουμε σε όσα αναφέραμε παραπάνω, το φαινόμενο του ρατσισμού έχει εισχωρήσει και στο σχολικό περιβάλλον και είναι αναγκαία τόσο η πρόληψη όσο και η καταστολή του φαινομένου με τη διαμόρφωση τάσεων που αποβλέπουν αφενός στο σεβασμό της διαφορετικότητας, στην καλλιέργεια της επικοινωνίας διαφορετικών ανθρώπων και πολιτισμών.

Στα πλαίσια λοιπόν του εκπαιδευτικού μας έργου οφείλουμε να ασχοληθούμε πρωτίστως με την κατάλληλη προετοιμασία των μαθητών/τριών μας ώστε να μην υποκύψουν στις σειρήνες του ρατσισμού και δευτερευόντως με τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών στο σχολείο, ώστε να εκλείψει το έδαφος που επιτρέπει την ανάπτυξη της καχυποψίας. Καθίσταται φυσικά σαφές ότι το έργο είναι σημαίνουσας σπουδαιότητας.

Θα άξιζε βέβαια στο σημείο αυτό να σημειωθεί πως το φαινόμενο των προκαταλήψεων και του ρατσισμού δεν αφήνει αναπηρία στις προσωπικότητες των παιδιών. Οι μαθητές /τριες με προκαταλήψεις και αυτός /ή χωρίς, παρουσιάζουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι πρώτοι/ες παρουσιάζουν ακαμψία, τάση για υπερβολικές γενικεύσεις, τάση να κατηγοριοποιούν και να προβαίνουν σε διχοτομήσεις, τάση να βλέπουν μόνο το συγκεκριμένο, τάση να απλουστεύουν σύνθετες καταστάσεις, τάση να κατακερματίζουν μια ολότητα και έντονη τάση δογματισμού. Τα παιδιά χωρίς προκαταλήψεις εμφανίζονται πιο ευέλικτα με τάση για ρεαλιστικές γενικεύσεις, με τάση να εξατομικεύσουν, με ροπή να προχωρούν από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, με τάση να διατηρούν τη συνθετότητα, με τάση να διατηρούν την ολότητα και τα χαρακτηριστικά στοιχεία του δογματισμού.

Όπως φαίνεται και από τα προαναφερθέντα στοιχεία ο ρόλος του εκπαιδευτικού όσον αφορά την καταπολέμηση του ρατσισμού είναι πολύ σημαντικός, καθώς μπορεί να παρέμβει κυρίως στον τομέα των αντιλήψεων, συντελώντας στη διαμόρφωση και αναδιαμόρφωσή τους:

A) δίνοντας αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τους ανθρώπους που γίνονται θύματα προκαταλήψεων και τις καταστάσεις που φαίνονται να είναι επικίνδυνες.

B) συντελώντας στην κατανόηση από τα παιδιά του κοινωνικού και πολιτιστικού πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσονται τα προβλήματα με τα οποία ασχολούμαστε.

Γ) καταδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οδηγούμαστε άθελά μας σε λανθασμένες αντιλήψεις και λανθασμένες συμπεριφορές.

Δ) καταδεικνύοντας τους κινδύνους που συνεπάγεται η εμφάνιση του ρατσισμού για μας και την κοινωνία μας.

Ε) υποδεικνύοντας ποιοι κερδίζουν από το ρατσισμό και με ποιο τρόπο τον προωθούν.

Θα πρέπει επίσης να γνωρίζουμε ότι στην αρχή μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση του ρατσισμού κυρίως εις βάρος των μεταναστών και των προσφύγων είναι απαραίτητο να επιτευχθούν ορισμένοι βασικοί «διδασκτικοί» στόχοι όπως π.χ. να γνωρίσουν οι μαθητές του λόγους, που μπορεί να είναι ποικίλοι, που οδήγησαν τους ανθρώπους στη μετανάστευση και στην προσφυγιά και να εκτιμήσουν την απόφασή τους. Επιπλέον, να γνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες ότι η μετανάστευση αποτελούσε σε όλη την ανθρώπινη ιστορία μια «αυτονόητη» τακτική επίλυσης προβλημάτων επιβίωσης και διαβίωσης τόσο μεμονωμένων ανθρώπων όσο και ολόκληρων πληθυσμών. Ακόμη να γίνει κατανοητό ότι η αποδοχή μεταναστών και προσφύγων αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ευρωπαϊκού και ιδιαίτερα του ελληνικού πολιτισμού. Κατά συνέπεια όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων και συμπεριφορών στον τομέα αυτό συνεπάγεται διάβρωση θεμελιωδών αρχών του πολιτισμού μας.

Για την επίτευξη όμως όλων των παραπάνω στόχων και την απόλυτη κατανόηση τους και εμπέδωσή τους από τους μαθητές παίζει σημαίνοντα ρόλο η διδασκαλία που θα ακολουθηθεί από τον εκπαιδευτικό καθώς και ο ρόλος που ο ίδιος θα διαδραματίσει⁶.

Από τη στιγμή που αναφερόμαστε, όμως, σε θέματα ετερότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία, δεν είναι δυνατόν να μην αναφερθούμε επιγραμματικά και στο θέμα της διγλωσσίας –αφού η ετερότητα και η διγλωσσία είναι άμεσα συνδεδεμένα με την ταυτότητα όλων αυτών των μαθητών/τριών που δεν έχουν ελληνική καταγωγή.⁷ Πώς είναι δυνατόν να συνδεθεί η διγλωσσία με το σχολείο και

⁶ Για το θέμα αυτό βλ. Γ.Τσιάκαλος, ό.π., σ. 47-57, 63-83, 123-33, 139-65 και 229-310.

⁷ Να επισημάνουμε πως ο συνήθης χαρακτηρισμός «αλλόγλωσσα» παιδιά για τα παιδιά μη –ελληνικής καταγωγής, που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία είναι τουλάχιστον ανεπαρκής, αν όχι και λανθασμένος. Αντ' αυτού λοιπόν προτείνεται να χρησιμοποιείται ο όρος «δίγλωσσα» παιδιά, γιατί η διγλωσσία θεωρείται δύναμη και σπουδαίο αγαθό. Τα δίγλωσσα άτομα αναπτύσσουν μια ιδιαίτερη σχέση με τις γλώσσες τους και ειδικότερα με τη γλώσσα που εκφράζει την εθνική τους ταυτότητα.

με τη μάθηση που αυτό στοχεύει να παρέχει; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό έρχεται από την Ε. Σκούρτου, η οποία γράφει ότι «το αντίδοτο δεν είναι η αντικατάσταση των «άλλων» γλωσσών από την κοινή γλώσσα σχολείου, αλλά η αξιοποίηση των «άλλων» γλωσσών για τη μάθηση τόσο της γλώσσας του σχολείου όσο και των άλλων γνωστικών αντικειμένων που προσφέρει το σχολείο»⁸. Σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον αξιοποίησης των γλωσσών των παιδιών και στο βαθμό που η ανάπτυξη της διγλωσσίας στα μονόγλωσσα παιδιά μπορεί να θεωρηθεί ανέφικτη ή και περιττή, η ανάπτυξη της «διγλωσσικής συνειδητοποίησης» για ολόκληρη την τάξη μπορεί να αποτελέσει τον απαραίτητο συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις άλλες γλώσσες και την κυρίαρχη ελληνική. Οι εκπαιδευτικές πρακτικές που μπορούν να προταθούν και να πραγματοποιηθούν για το σκοπό αυτό προϋποθέτουν δημιουργικότητα και ειλικρινές ενδιαφέρον.

ακόμη και στην περίπτωση που η ικανότητα χρήσης της ασθενούς τους γλώσσας είναι περιορισμένη. Για το θέμα αυτό βλ. Ρούλα Τσοκαλίδου και Μαρίτα Παπαρούση, «Ετερότητα και διγλωσία στο σχολείο»,ό.π..

⁸ Ε.Σκούρτου, «Δίγλωσσοι μαθητές στο ελληνικό σχολείο», Επιστήμες Αγωγής. Διαπολιτισμική Παιδαγωγική στην Ελλάδα. Πρακτικά ζητήματα και θεωρητικά ζητούμενα, Θεματικό τεύχος 2002, Παν/μιο Κρήτης, σ.12-22.

2. Ετερότητα και λογοτεχνία

Η λογοτεχνία μας παρέχει εναύσματα χάρη στα οποία είναι δυνατόν να τεθούν θέματα σχετικά με τη συγκρότηση, τη συνείδηση, αλλά και την κατασκευή της έννοιας της ταυτότητας, σχετικά με την έννοια και την κατασκευή των στερεοτύπων για τον «άλλο». Η σχέση των λογοτεχνικών κειμένων με την ιστορικο-κοινωνική πραγματικότητα είναι, άλλωστε, αδιαμφισβήτητη. Από την άλλη πλευρά, η λογοτεχνία παίζει σημαντικότερο ρόλο στη διαδικασία διαμόρφωσης του αξιολογικού κόσμου του μαθητή. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας, κατά συνέπεια, μπορεί και πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας που αποβλέπει, αφενός, στη διαμόρφωση και συνειδητοποίηση της πολιτισμικής ταυτότητας, αφετέρου, στο σεβασμό της διαφορετικότητας.

Πιο συγκεκριμένα, εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στα Ανθολόγια λογοτεχνικών κειμένων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, παρατηρούμε ότι ο μαθητής πολλές φορές έρχεται αντιμέτωπος με λογοτεχνικά κείμενα που μπορεί να ανήκουν σε άλλες εποχές αλλά και σε συγγραφείς διαφορετικής εθνικής και πολιτισμικής προέλευσης, με διάφορες εμφανίσεις του «άλλου», του «διαφορετικού»: ενδεικτικά αναφέρουμε τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα «περιθωριοποιημένα» άτομα, άτομα άρρωστα, ανθρώπους νεοφερμένους, τσιγγάνους, πρόσφυγες, αλλοεθνείς, αλλόθρησκους, αλλά ακόμα και τα ζώα. Όλα αυτά τα κείμενα προσφέρονται μέσα από την κατάλληλη διδακτική προσέγγιση στην προώθηση θεμάτων αποδοχής και αξιοποίησης της διαφορετικότητας μέσα στο πλαίσιο της σύγχρονης πολυπολιτισμικής πραγματικότητας.

3.Μεθοδολογία της διδασκαλίας. Γενικές αρχές

Η διδασκαλία είναι ένα κοινωνικό και ανθρωπολογικό φαινόμενο. Τα αποτελέσματά της δηλαδή είναι άσχετα από την επιστήμη. Αποτελεί, επίσης αντικείμενο έρευνας και εφαρμογής της διδακτικής.

Η διδασκαλία θα μπορούσε να οριστεί ως η συστηματική και μεθοδευμένη δραστηριότητα κατά την οποία ο δάσκαλος αποσκοπεί να επιδράσει στη συμπεριφορά του μαθητή, μέσω διαφόρων τεχνικών και σκοπών ώστε ο μαθητής να αποκτήσει, να αλλάξει ή να ενισχύσει τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τις στάσεις του.

Η διδασκαλία περιλαμβάνει τρία στοιχεία: τον δάσκαλο, τον μαθητή και το αντικείμενο διδασκαλίας. Στα αντικείμενα διδασκαλίας κυρίαρχη θέση κατέχει η γλώσσα. Η γλώσσα, η οποία καθιστά δυνατή την επικοινωνία μεταξύ αυτών που μετέχουν στη διδασκαλία και αποτελεί αντικείμενο μάθησης και μέσο διδασκαλίας.

Μορφές της επικοινωνίας είναι ο διάλογος, η συζήτηση, η παροχή πληροφοριών από το δάσκαλο, η επεξεργασία κειμένων και δεδομένων και η θέση προβλημάτων κ.α.

Τέλος, η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας εξαρτάται από την δομή της γλώσσας που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος σε συσχετισμό με το εξελικτικό επίπεδο μαθητών / τριών και τη δομή της γλώσσας του μαθητή / τριας που καθορίζεται και από κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες.

Χαρακτηριστικά στοιχεία της διδασκαλίας είναι οι ενέργειες του δασκάλου και οι ενέργειες των μαθητών οι οποίες σχετίζονται με το αντικείμενο διδασκαλίας αλλά και την αλληλοκατανόηση αυτών που μετέχουν στη διδασκαλία. Η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας εξαρτάται από το αν οι ενέργειες του δασκάλου / ας, σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τρόπο που ο μαθητής μιας ορισμένης ηλικίας μαθαίνει. Βέβαια, προϋπόθεση αυτής της αντιστοίχισης είναι οι νόμοι που διέπουν την μάθηση.

Οι φάσεις της διδασκαλίας περιλαμβάνουν: α) την μαθησιακή ετοιμότητα (προβληματισμός πρόκληση κινήτρων) β) την κατάκτηση της γνώσης, ολοκλήρωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων και διαμόρφωση στάσεων γ) σταθεροποίηση της γνώσης, εφαρμογή, μεταφορά της μάθησης⁹.

---

⁹ Ι.Χριστιάς, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Διδασκαλίας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

3. 1. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας

Η διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι μια διαδικασία σύνθετη, ενδιαφέρουσα και πολύπλευρη και ο ρόλος του εκπαιδευτικού, αν μη τι άλλο, σημαίνων. Πιο συγκεκριμένα, βασίζεται στην αναγκαία σύνθεση ύλης και διδακτικής, αλλά και επιπλέον συνείδησης του ρόλου του μαθητή σ' αυτή τη διαδικασία. Επομένως, «για να διδάξω λογοτεχνία σε έναν συγκεκριμένο μαθητή» πρέπει να γνωρίζω καλά και τη λογοτεχνία, να διαθέτω δηλαδή τη γνώση του αντικειμένου που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε διδασκαλία, αλλά και το συγκεκριμένο μαθητή. Ενας άλλος 'ορισμός' για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι, άλλωστε, ότι αποτελεί μια από κοινού αναγνωστική άσκηση, που μέσα από την κατανόηση και την απόλαυση κατατείνει στη δημιουργική ανάγνωση του κειμένου. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας, δηλαδή, είναι βασικά μια διαδικασία ανάγνωσης του κειμένου και μια αναγνωστική άσκηση για τους μαθητές ή καλύτερα, μια ασκητική της ανάγνωσης. Η διαδικασία αυτή έχει χαρακτήρα εξηγητικό – ερμηνευτικό και συντελείται σε βάση αισθητική, όσες επιφυλάξεις κι αν προκαλεί η χρήση αυτού του όρου.

Πέρα όμως από την καλή και άρτια γνώση του αντικειμένου της διδασκαλίας, απαραίτητη προϋπόθεση της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και η ειδική συναισθηματική σχέση του διδάσκοντος με το αντικείμενο του· η ευαισθησία του, δηλαδή, και η αγάπη του για τη λογοτεχνία. Αυτή πρέπει να είναι μια σχέση σχεδόν ερωτική και ανάλογη προς την κατάσταση του δημιουργού. Εξάλλου μια ακόμη προϋπόθεση είναι η γνώση του σκοπού, γενικού και ειδικότερου, για τον οποίο διδάσκεται η λογοτεχνία και το συγκεκριμένο λογοτεχνικό κείμενο. Αν ο γενικός σκοπός είναι γραμμένος, έστω με ευρύτητα, στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, ο ειδικότερος, που σχετίζεται με τη διδασκαλία του συγκεκριμένου κειμένου, επαφίεται εν πολλοίς στο διδάσκοντα να τον προσδιορίσει και να τον επιμερίσει σε διδακτικούς στόχους. Προσθέτοντας όμως μια ακόμη προϋπόθεση θα έλεγε κανείς ότι δεν αρκεί μόνο η γνώση του σκοπού. Χρειάζεται και η πίστη σ' αυτό το σκοπό, η πίστη δηλαδή στη «μορφωτική» αξία του λογοτεχνικού κειμένου και γενικότερα της λογοτεχνίας.

Στο ερώτημα όμως της μεθοδολογίας για το «πώς διδάσκεται» η λογοτεχνία, η απάντηση είναι συγκεχυμένη και διαπλεκόμενη με πολλές άλλες παραμέτρους. Το

«πώς» συνδέεται στενά με το «τι» διδάσκει κάποιος και κυρίως με το «γιατί» διδάσκει κάποιος κάτι. Επιπλέον αυτά συνδυάζονται με το «ποιος» διδάσκει, «ποιους» διδάσκει, με το «πού» διδάσκει και βέβαια με το «πότε» διδάσκει.

Ένας συνδυασμός παραγόντων χρειάζεται λοιπόν για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και δεν είναι δυνατό και ορθό να παραγνωρίσουμε το ορισμό του M.Riffaterre¹⁰ ότι το λογοτεχνικό φαινόμενο δεν είναι μόνο το κείμενο αλλά επίσης ο αναγνώστης του και το σύνολο των πιθανών αντιδράσεων του αναγνώστη στο κείμενο. Αν δεχτούμε δηλαδή ότι στη συνάντηση κειμένου – μαθητών ο διδάσκων είναι ο διαμεσολαβητής και αυτός που ως ένα βαθμό καθορίζει τις αντιδράσεις τους, ο διδάσκων είναι αυτός που προσπαθεί να επιδιώξει το μεγαλύτερο βαθμό «βίωσης» του κειμένου από τους μαθητές και το μεγαλύτερο βαθμό κατανόησης από τους μαθητές. Ο διδάσκων θα πρέπει δηλαδή να πάει εκεί που οδηγεί το κείμενο.

3.2. Ο ρόλος του διδάσκοντος

Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του δασκάλου έγκειται στην απαιτούμενη παρέμβασή του στο φυσικό κανάλι (μέσο), ώστε το μήνυμα- κείμενο να περάσει από τον πομπό στο δέκτη (μαθητή) όσο γίνεται πληρέστερα, δηλαδή με το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό κατανόησης και απόλαυσης, διότι οι δύο αυτές ψυχικές λειτουργίες συνδέονται στο βάθος και χωρούν κατά τρόπο ευθέως ανάλογο. Το φυσικό κανάλι είναι η κωδικοποιημένη γλώσσα, η γραφή, ενώ η ανάγκη της διαμεσολάβησης υποδηλώνει την (πιθανή) αδυναμία του μαθητή να δεχτεί με τρόπο άμεσο το μήνυμα-κείμενο στο ζητούμενο βαθμό. Η πιθανότητα αυτής της αδυναμίας οφείλεται (και κλιμακώνεται ανάλογα) στην ηλικία, την αντιληπτικότητα, την (περιορισμένη) εμπειρία.

Η διδασκαλία λοιπόν ενός λογοτεχνικού κειμένου είναι μια πράξη, μια διαδικασία μοναδική, διότι και οι συνθήκες διεξαγωγής της είναι μοναδικές και το κείμενο είναι μοναδικό και αυτή η μοναδικότητά του συνιστά τη λογοτεχνικότητά του. Υπάρχει δηλαδή κάθε φορά μια αναγνωστική διαδικασία, ένα «ταξίδι». Και στο ταξίδι με το κείμενο ο αναγνώστης δε βαδίζει στα τυφλά αλλά ενώ έγκειται ο ρόλος του δασκάλου – ξεναγού στα μυστικά των λέξεων. Μέσα σε μια τέτοια αναγνωστική

---

¹⁰ M. Riffaterre, «Η εξήγηση των λογοτεχνικών φαινομένων» στο Συνέδριο του Σεριζί, *Η διδασκαλία της λογοτεχνίας* (Μετ. Ι. Βασιλαράκη), Επικαιρότητα, 1985. Για τα θέματα αυτά βλ. και Ζ. Σαμαρά, *Προοπτικές του κειμένου*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1987

άσκηση καλλιεργείται ο «καλός» αναγνώστης, που μαθαίνοντας να κατανοεί και να απολαμβάνει τα κείμενα μαθαίνει να τα δημιουργεί και μαθαίνοντας να διαβάζει δημιουργικά τα κείμενα των συγγραφέων μαθαίνει να διαβάζει δημιουργικά το κείμενο του κόσμου και της ζωής.

Απαράμιλλης λοιπόν σπουδαιότητας ο ρόλος του διδάσκοντος, ο οποίος διατηρεί μια σχέση σχεδόν ερωτική με το κείμενο καθώς η δημιουργία και η διδασκαλία της λογοτεχνίας εντάσσονται στην ευρύτερη σφαίρα του ερωτισμού και προϋποθέτουν αγάπη, έλξη. Ο διδάσκων λοιπόν της λογοτεχνίας θα πρέπει να είναι δικός της άνθρωπος, ποιητικός με τον τρόπο του, δηλαδή ερωτικός – ικανός όχι μόνο να στοχάζεται, αλλά και να αισθάνεται και να απολαμβάνει¹¹.

3.3. Δραστηριότητες στο πλαίσιο του λογοτεχνικού μαθήματος

Αν και έγινε εκτενής αναφορά στο θέμα της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, δεν αναφερθήκαμε καθόλου σε ένα πολύ σημαντικό της μέρος, που καθιστά το μάθημα πολύ ευχάριστο, διασκεδαστικό και ενδιαφέρον για τους μαθητές : αυτό των δραστηριοτήτων εντός ή εκτός της σχολικής τάξης. Καταρχάς, μπορεί ο διδάσκων στο αναγνωστικό του πρόγραμμα, εκτός από τα λογοτεχνικά κείμενα να περιλάβει και βιβλία γνώσεων, κόμικς, τραγούδια, δημοσιογραφικά άρθρα, διαφημίσεις, φυλλάδια, χάρτες κ.λ.π. Έχει επίσης την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει πρακτικές και από άλλες τέχνες όπως το θέατρο, τη μουσική, τη ζωγραφική, τη φωτογραφία και το video. Εξάλλου, μπορεί ο δάσκαλος να αναθέσει εργασίες με τη μέθοδο των project στους μαθητές του, ζητώντας τους να κάνουν κολάζ, γενεαλογικά δέντρα κ.α. Ο σκοπός τέτοιων δραστηριοτήτων είναι να δοθεί η δυνατότητα σε κάθε παιδί, όποια κι αν είναι τα προβλήματά του, οι προβληματισμοί του, τα ενδιαφέροντά του και οι κλίσεις του να αναδείξει τις ικανότητές του μέσα από τη συμμετοχή, να νιώσει ότι η λογοτεχνία δεν είναι μια τέχνη που έχει αυστηρούς κανόνες και απευθύνεται σε λίγους, αλλά κείμενα που μας βοηθούν να επεξεργαστούμε τις εμπειρίες μας, να

¹¹ Μπαλάσκας Κώστας, *Ταξίδι με το κείμενο. Προτάσεις για Ανάγνωση της λογοτεχνίας*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1990, σ. 25-36.

βελτιώσουμε τις σχέσεις μας με τους άλλους και να μάθουμε ένα σωρό πράγματα για τον κόσμο.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το θέμα της ετερότητας η λογοτεχνία αναλαμβάνει το δικό της σημαντικό ρόλο, καθώς θα παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η παρότρυνση των δίγλωσσων μαθητών να φέρουν στην τάξη τους κείμενα (παραμύθια, διηγήματα, άρθρα, ποιήματα) προερχόμενα από τον τόπο καταγωγής τους. Επίσης, από τη στιγμή που στα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων του δημοτικού σχολείου υπάρχουν λογοτεχνικά κείμενα Ελλήνων αλλά και ξένων συγγραφέων που παρατίθενται σε μετάφραση, δίνεται στο μαθητή η δυνατότητα να έρθει σε άμεση επαφή με διαφορετικούς τρόπους σκέψης και διαφορετικούς τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας. Κι αυτό είναι κάτι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί αφενός γίνεται κατανοητό πόσο προβληματική και διαφορούμενη είναι η έννοια του «ξένου», του «διαφορετικού» και αφετέρου επιτυγχάνεται ουσιαστική ευαισθητοποίηση σε ότι αφορά το σεβασμό όλων όσα συνιστούν τη διαφορετικότητα του «άλλου». Επιπρόσθετα, οι μαθητές μπορούν να δραστηριοποιηθούν και στην παράλληλη συγκριτική προσέγγιση ομόθεμων ελληνικών και ξένων λογοτεχνικών κειμένων, δραστηριότητα η οποία θα μπορούσε να συμβάλλει στην ορθή αντιμετώπιση του θέματος της «διαφορετικότητας» και του δικαιώματος σ' αυτήν, δηλαδή «του να υπάρχει και να της επιτρέπεται να εκφράζεται χωρίς φραγμούς, καθώς και του να μη γίνεται αξιολογική κρίση εις βάρος της».

Πέρα όμως από όλα αυτά στο κεφάλαιο που ακολουθεί καταθέτουμε τη δική απόπειρα προσέγγισης του θέματος μέσα από ποικίλες δραστηριότητες που στοχεύουν στην αναγνώριση του 'άλλου' μέσα στη διαφορετικότητα του, στην ευαισθητοποίηση απέναντι στις πολιτισμικές του διαφορές και στην αποδοχή ενός δικού του τρόπου θέασης του κόσμου, στη συνειδητοποίηση ότι τόσο τα ιδανικά όσο και οι αξίες και οι κάθε είδους προβληματισμοί και τα συναισθήματα δεν γνωρίζουν σύνορα και πατρίδες.

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ
ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΘΕΜΑΤΑ
ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ**

«ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΑΣΤΟ ΣΥΝΝΕΦΑΚΙ»

ΜΑΡΩ ΛΟΪΖΟΥ

I. Περίληψη

Το απόσπασμα «Χαμογελαστό συννεφάκι» από το βιβλίο *Οι περιπέτειες ενός χαμόγελου* της Μάρως Λοΐζου¹² αναφέρεται σε δύο χαμόγελα, τα οποία επισκέπτονται δύο οικογένειες της Κύπρου: Μια ελληνική και μια τουρκική. Από τις επισκέψεις τους αυτές τα δύο χαμόγελα συμπεραίνουν ότι μεταξύ των δύο οικογενειών δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές. Ακολουθούν τον ίδιο τρόπο ζωής, έχουν παρόμοιες συνήθειες, ίδιες αγωνίες, φόβους και προβληματισμούς.

Φεύγοντας από τις δύο οικογένειες τα δύο χαμόγελα ενώθηκαν και έστησαν τρελό χορό, έτσι ώστε να μην μπορούν οι άνθρωποι κάτω στη γη να τα ξεχωρίσουν.

II. Σχόλια:

Το συγκεκριμένο απόσπασμα επελέγη με σκοπό να προβληματιστούν οι μαθητές / τριες για το πώς είναι δυνατόν άνθρωποι που μοιράζονται την ίδια γη, τον ίδιο ουρανό τους ίδιους προβληματισμούς, αγωνίες και τρόπο ζωής να σκοτώνονται και να πολεμούν μεταξύ τους.

III. Διδακτικοί στόχοι

1. Να καταλάβουν οι μαθητές / τριες ότι οι άνθρωποι παρά τις διαφορές τους που σχετίζονται με το χρώμα, τη φυλή, τη γλώσσα, τη θρησκεία να μπορούν να ενωθούν και να ζήσουν αρμονικά.
2. Να μελετήσουν και να εργαστούν τα παιδιά πάνω στο λογοτεχνικό χαρακτηριστικό της μεταφοράς.

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τα χαμόγελα επισκέπτονται μια κυπριακή και μια τουρκική οικογένεια στη διχοτομημένη Κύπρο και συζητάνε τις εμπειρίες τους. Τι κοινά βρίσκουν στις δύο οικογένειες;

---

¹² Λοΐζου, Μ., «Το χαμογελαστό συννεφάκι» στο *Με λογισμό και μ' όνειρο*, Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, ΟΕΔΒ, Αθήνα

2. Γίνετε δημοσιογράφοι και πάρτε συνέντευξη από ανθρώπους με διαφορετικό χρώμα και γλώσσα. Ποια τα συμπεράσματα για τα κοινά και διαφορετικά τους σημεία;
3. Ποιες απαντήσεις μπορείτε να δώσετε στα «γιατί» των χαμόγελων;
4. Παιδιά, μπορείτε να φανταστείτε τη συνάντηση ενός Έλληνα κι ενός Τούρκου;. Μπορείτε να γράψετε για τις περιπέτειές τους μέχρι να συναντηθούν, τις δυσκολίες και κυρίως τη στιγμή της συνάντησης, για τα συναισθήματα τους, τις πρωτόγνωρες σκέψεις τους, τις συζητήσεις τους
5. Υποθέστε ότι ένα πρωινό χτυπάει την πόρτα σας ένα κινεζάκι ταλαιπωρημένο και πεννασμένο. Ζητάει τη βοήθειά σας. Ποια θα είναι η στάση που θα κρατήσετε; Θα το βοηθήσετε ή θα του κλείνατε την πόρτα; Μπορείτε να πλάσετε μια ιστοριούλα;
6. Παρατηρούμε στο τέλος του αποσπάσματος τα δύο χαμόγελα ενώνονται στον ουρανό και στήνουν τρελό χορό, δίνοντας μας ένα αισιόδοξο μήνυμα συναδέλφωσης. Εσείς κοιτώντας τον ελεύθερο ουρανό τι σκέψεις κάνετε;
7. Τα δύο χαμόγελα, ενωμένα σ' ένα «μεγάλο» χαμόγελο, συνεχίζουν το ταξίδι τους μακριά από τον ουρανό της Κύπρου. Τι βλέπουν, τι ακούν, τι αισθάνονται;
8. Προς το τέλος του αποσπάσματος είδαμε τα δύο χαμόγελα να συναντώνται στον ουρανό, να ενώνονται και να στήνουν τρελό χορό. Ζωγραφίστε τη σκηνή.
9. Γίνετε κι εσείς μικροί συγγραφείς και φτιάξτε μια ιστοριούλα για δύο καρδιές που χτυπούν δυνατά η μια στην Αμερική και η άλλη στο Ιράκ. Μπορείτε να δανειστείτε στοιχεία και από το χαμογελαστό συννεφάκι.
10. Δίνουμε στα παιδιά ως παράλληλο κείμενο « Ο Μουτζούρης, η Βροχούλα και το Χριστουγεννιάτικο όνειρο» του Χρήστου Μπουλιώτη και ζητάω από τους μαθητές/τριες να φτιάξουν μια δικιά τους ιστορία ανάλογη με την παραπάνω προσωποποιώντας ζώα, φυτά ή άψυχα δίνοντας ζωή σε άψυχα αντικείμενα.
11. Φανταστείτε ότι ξυπνάτε ένα πρωινό και έξω από τις πόρτες σας διαμαρτύρονται έντονα οι θαλάσσιες χελώνες καρέττα – καρέττα ζητώντας προστασία από τους ανθρώπους. Μπορείτε να φανταστείτε το σενάριο των παρασκηνίων, καταγράφοντας τις σκέψεις σας, τις κινήσεις σας.

Ένα σακί μαλλιά Παντελής Καλιότσος

I. Περίληψη

Οι μαθητές του σχολείου ενός νησιού, μετά από συνεννόηση με το δάσκαλό τους και επικεφαλής το Γιωργαρέλο - ένα εφτάχρονο παιδί που όλοι το αποδέχονταν - αποφασίζουν να κουρευτούν γουλί, με σκοπό να συμπαρασταθούν στο Φάνη το συμμαθητή τους, που έχει χάσει πρόσκαιρα τα μαλλιά του από μια αρρώστια.

Μετά από αυτή την κίνηση συμπαράστασης όλοι συγκινούνται και παίρνουν ένα πολύ καλό μήνυμα αγάπης τη στιγμή που οι ίδιοι αδυνατούν να τα βρουν μεταξύ τους.

Ο μικρός Φάνης στην αρχή δεν μπορεί να πιστέψει αυτό που συμβαίνει. Στην αρχή του φαίνεται ανεξήγητο. Κατάλαβε όταν πρόσεξε κι όλα τα άλλα κουρεμένα κεφάλια. Τότε τα μάτια του έλαμψαν και το πλατύ του χαμόγελο φώτισε το πρόσωπο του. Έτσι με μια απότομη κίνηση πέταξε τη σκούφια του κι αυτός και μαζί μ' εκείνη και το βάρος της ψυχής του.

II. Σχόλια:

Το απόσπασμα «Ένα σακί μαλλιά» του Παντελή Καλιότσου¹³ επιλέγεται για να γίνει κατανοητό στους μαθητές / τριες ότι τα άτομα που προσβάλλονται από οποιοδήποτε είδους ασθένεια δεν διαφέρουν σε τίποτε από τους υπόλοιπους, ούτε και μειονεκτούν απέναντί τους. Αντιθέτως, χρειάζονται συμπαράσταση και αλληλεγγύη, για να συνεχίσουν να ζουν φυσιολογικά.

III. Διδακτικοί στόχοι

1. Να καταλάβουν οι μαθητές /τριες ότι όταν υπάρχει αγάπη, καλή διάθεση και αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων, τότε σίγουρα μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά ακόμα και όσοι διαφοροποιούνται σε οποιοδήποτε επίπεδο.
2. Οι μαθητές/τριες να εξασκηθούν στην τεχνική της οπτικής γωνίας.

---

¹³ Π. Καλιότσος «Ένα σακί μαλλιά» στο *Με λογισμό και με όνειρο*, ό.π.

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πως κρίνετε την ενέργεια του δασκάλου και των μαθητών; Εσείς θα προχωρούσατε σε μια τέτοια ενέργεια;
- Συγκρίνοντας τη συγκινητική κίνηση των παιδιών αλλά και την αδυναμία των μεγάλων να τα βρουν, πως θα το σχολιάζατε;
- Τι εννοεί ο συγγραφέας όταν λέει ότι η «αποκάλυψη», το βγάλσιμο των καπέλων δηλαδή, έχει και βαθύτερο νόημα;
- Το κείμενο αυτό προκαλεί στον αναγνώστη συγκίνηση αλλά και γέλιο. Μπορείτε να βρείτε τα αντίστοιχα σημεία; Για ποιο λόγο, πιστεύετε, χρησιμοποιεί το χιούμορ ο συγγραφέας;
- Φανταστείτε ότι μια συμμαθήτριά σας ή ένας συμμαθητής σας είχε ένα ατύχημα και μετά από καιρό έρχεται στα μαθήματα ξανά. Το ατύχημα αυτό όμως του άφησε ένα σημάδι στο πρόσωπο του. Θα σκεφτόσασταν να κάνετε κάτι ώστε να αισθανθεί άνετα ο συμμαθητής σας; Ναι ή όχι και γιατί. Αν ναι τι θα κάνατε; (π.χ. θα βάφατε ένα σημείο του προσώπου σας, ώστε να μη διαφέρετε από το παιδί αυτό).
- Φανταστείτε ότι συμμαθητές του Φάνη αδιαφορούν για τον ερχομό του και του συμπεριφέρονται με ψυχρότητα και περιφρόνηση. Μπορείτε να μπειτε στην ψυχολογία του ήρωα και να νιώσετε τα συναισθήματά του ή να μαντέψετε τις σκέψεις του;
- Υποθέστε ότι παίρνετε μέρος σε μια συζήτηση για το αν προχωρήσατε σε αντίστοιχες ενέργειες με εκείνες των παιδιών για να υποστηρίξετε ένα παιδί με πρόβλημα ανάλογο του Φάνη. Ποια θα είναι τα επιχειρήματα αυτών που θα τον υποστήριζαν και ποια εκείνων που θα παρέμεναν ουδέτεροι;
- Το μυθιστόρημα «Ένα σακί μαλλιά» στηρίζεται σ' ένα αληθινό περιστατικό, το οποίο, όπως μας πληροφορεί ο συγγραφέας, το διάβασε στις εφημερίδες την άνοιξη του 1994. Οι ήρωες ωστόσο, όπως και τα άλλα στοιχεία είναι φανταστικά. Στηριχτείτε κι εσείς σε μια είδηση που σας έκανε μεγάλη εντύπωση και γράψτε ένα δικό σας κείμενο.
- Είδαμε στο Ένα σακί μαλλιά ότι εκείνος που σκέφτηκε την έμπρακτη συμπαράσταση στο Φάνη ήταν ο δάσκαλος. Φαντάζεστε να είχε κρατήσει μια διαφορετική στάση; Δώστε μια διαφορετική εξέλιξη του αποσπάσματος με βάση

την παραπάνω ανατροπή υποθέτοντας ότι είστε ο αφηγητής και βλέπετε την όλη κατάσταση μέσα από τα μάτια των μικρών μαθητών /τριών.

- Πολύτιμοι συνεργάτες σ' αυτή την προσπάθεια ήταν και οι μαθητές της τάξης. Πώς πιστεύετε θα ολοκληρωνόταν το έργο, αν οι μαθητές ήταν εχθρικοί απέναντι στο Φάνη; Υποδυθείτε και πάλι το ρόλο του αφηγητή περιγράφοντας τις εξελίξεις από την οπτική γωνία του Φάνη.
- Ο Βασίλης, ο νέος δάσκαλος, προκειμένου να συμπαρασταθεί μαζί με τους μαθητές τους στο Φάνη, κουρέψανε όλοι τα μαλλιά τους. Τι θα λέγατε αν γινόσασταν κι εσείς μικροί συγγραφείς και περιγράφατε μια ανάλογη ιστοριούλα κοιτώντας τη μέσα από τα μάτια του νεαρού δασκάλου;
- Υποθέστε τη στιγμή της συγκίνησης της μάνας του Φάνη ήσασταν μπροστά και σας ζητούσαν να περιγράψετε αυτή τη σκηνή. Ερχόμενοι στη θέση της μητέρας πώς θα περιγράφατε τα συναισθήματά της και τις σκέψεις της;
- Υποθέστε ότι η Τζού, η μητέρα του Φάνη δεν κρατούσε μια τέτοια υποδειγματική στάση και κρατούσε μια απόμακρη και πιο ψυχρή στάση απέναντί του. Μπορείτε να περιγράψετε τα συναισθήματα του Φάνη, βλέποντας την κατάσταση από τη δική του οπτική γωνία;
- Υποθέστε ότι παίρνετε μέρος σε μια συζήτηση για το αν θα πρέπει να αποδεχόμαστε τα παιδιά με ειδικές δυνατότητες. Ερχόμενοι στη θέση των παιδιών αυτών τι επιχειρήματα θα προβάλατε προκειμένου να τα υποστηρίξετε;

Το παγόνι Ζαχαρίας Παπαντωνίου

I. Περίληψη

Το πανέμορφο παγόνι κατηγορούσε το αηδόνι ότι μόνο τη φωνή του έχει για να το θαυμάζουν, κατά τα άλλα είναι άσχημο, με σταχτιά χρώματα, χωρίς ουρά και χρώματα. Από την άλλη πλευρά για τον εαυτό του, το παγόνι έλεγε πως είναι πανέμορφο και πως όταν ανοίγει τα φτερά του γίνεται σαν κυρία που έχει σμαραγδένια βεντάλια και πηγαίνει στο σωρό. Το αηδόνι παραδέχτηκε την ομορφιά του παγονιού αλλά τόνισε πως δεν είναι για να ανοίγει το στόμα του, μόνο για να δείχνει τα στολίδια του.

II. Σχόλια

Το ποίημα «Παγόνι» του Ζ. Παπαντωνίου¹⁴ επιλέγεται για να τονιστεί στους/στις μαθητές/τριες η διαφορετικότητα των εξωτερικών χαρακτηριστικών αλλά και των δυνατοτήτων των ανθρώπων. Κανένας άνθρωπος δεν είναι τέλειος και κανείς άνθρωπος δεν χαρακτηρίζεται μόνο από αδύναμα σημεία. Επιπλέον πρέπει να κατανοήσουν οι μαθητές / τριες ότι δεν πρέπει να εκτιμάμε και να αποδεχόμαστε μόνο τους όμοιούς μας, μιας και το «διαφορετικό είναι ισότιμο και όχι κατώτερο».²

III. Διδακτικοί στόχοι

1. Να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες ότι όλοι οι άνθρωποι παρά τα αδύνατα τους σημεία κρύβουν μέσα τους κάποιο ταλέντο. Αλλά και το αντίθετο. Άνθρωποι με ταλέντα σίγουρα χαρακτηρίζονται από αδυναμίες.
2. Να καταλάβουν οι μαθητές / τριες το ρόλο της προσωποποίησης.

IV. Δραστηριότητες

1. Το αηδόνι και το παγόνι διαθέτουν γνωρίσματα που θυμίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. Ποια είναι αυτά;

---

¹⁴ Ζ. Παπαντωνίου «Παγόνι» στο *Ανθολόγιο Γ' και Δ' δημοτικού*, ΟΕΔΒ, Αθήνα

2. Παρατηρούμε ότι το αηδόνι και το παγόνι έχουν τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά. Παρόλα αυτά μπορείτε να εντοπίσετε κάποια κοινά σημεία μεταξύ τους;

3. Φανταστείτε ότι ο βασιλιάς των πουλιών δίνει εντολή στα παγόνια και στα αηδόνια του δάσους να οργανώσουν μια γιορτή μια γιορτή για να υποδεχτούν τη βασίλισσα τους. Πιστεύετε ότι και τα αηδόνια και τα παγόνια μπορούν να ανταποκριθούν το ίδιο καλά στην οργάνωση της γιορτής; Ποιο μέρος της γιορτής πιστεύετε θα αναλάβουν τα παγόνια και ποιο τα αηδόνια, λαμβάνοντας υπόψη και τις αντίστοιχες δυνατότητές τους;

4. Υποθέστε ότι στο τμήμα σας έρχονται δυο νέα παιδιά και σας ζητούν την αγάπη και την συντροφιά σας. Το ένα παιδί αντιμετωπίζει κάποια κινητικά προβλήματα, παίζει όμως μοναδικά κιθάρα, δίνοντας ένα ξεχωριστό τόνο στην παρέα σας.

5. Το άλλο παιδί δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα όμορφα εξωτερικά χαρακτηριστικά, διαθέτει όμως ένα εκπληκτικό χιούμορ το οποίο σας διασκεδάζει και σας κάνει να γελάτε και να περνάτε όμορφα. Γράψτε για το ποια θα είναι η στάση σας απέναντί τους και γιατί;

6. Σε προηγούμενη δραστηριότητα φανταστήκατε ότι ο βασιλιάς των πουλιών δίνει εντολή στα παγόνια και στα αηδόνια του δάσους να οργανώσουν μια γιορτή. Μπορείτε να φανταστείτε το παραπάνω σκηνικό, τις προετοιμασίες ή τα συμβούλια των πουλιών, τις ενέργειές τους προσθέτοντας κι άλλα ζώα ή φυτά. Μην ξεχάσετε να προσδώσετε μια ανθρώπινη ιδιότητα στα πουλιά, τα ζώα ή τα φυτά που θα πρωταγωνιστούν ώστε να γίνει πιο ενδιαφέρουσα και πειστική η ιστοριούλα σας.

7. Είναι γνωστός παιδιά σε όλους / ες μας ο μύθος του λαγού και της χελώνας του Αισώπου. Υποθέστε λοιπόν ότι αποφασίζουν να πραγματοποιήσουν μια επίσημη συζήτηση στο δάσος με συντονιστή το βασιλιά των ζώων και εκπροσώπους των δυο πλευρών να υποστηρίξουν τις δυνατότητές τους. Μπορείτε να φανταστείτε τις προετοιμασίες της συζήτησης, τις ενέργειες των ζώων, τα επιχειρήματά τους, τις αντιδράσεις τους και ότι άλλο κρίνετε εσείς απαραίτητο για να ολοκληρωθεί η ιστοριούλα.

I. Περίληψη

Ζούσε κάποτε στην Ανατολή ένας τεμπέλης βασιλιάς, ο οποίος δεν έκανε καμιά δουλειά και ήθελε ολημερίς να του αφηγούνται παραμύθια. Έστειλε σ' όλο το βασίλειό του τους αυλικούς του να του μαζεύουν κόσμο, νέους και γέροντες, ντόπιους και ξένους, γυναίκες και άνδρες για να του λένε ασταμάτητα παραμύθια. Όσο πιο περίεργα, πιο μπερδεμένα και πιο μεγάλα ήταν τα παραμύθια τόσο περισσότερο ευχαριστιόταν. Όταν το παραμύθι τελείωνε εκείνος στεναχωριόταν τόσο που αρρώσταινε. Κι έτσι το συμβούλιό του έστειλε τελάληδες παντού λέγοντας πως όποιος πει στο βασιλιά ένα παραμύθι που να μην τελειώνει θα πάρει ένα σακί φλουριά και την βασιλοπούλα, την κόρη του για γυναίκα. Αυτό αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για πολλούς φτωχούς ανθρώπους όμως τους έκανε να διστάζουν η απειλή του βασιλιά πως όποιος τελειώσει το παραμύθι θα αποκεφαλιστεί. Εμφανιστήκανε λοιπόν δυο τρεις θαρραλέοι στο παλάτι. Ο πρώτος κράτησε το παραμύθι τρεις μήνες και έχασε το κεφάλι του, ο δεύτερος και ο τρίτος δεν τόλμησαν να δοκιμάσουν. Και έτσι πέρασε ο καιρός μέχρι που παρουσιάστηκε κάποιος ξένος αποφασισμένος να πει μια ιστορία δίχως τέλος. Μια φορά λέει ήταν ένας βασιλιάς που μάζευε όλο το σιτάρι του κράτους σε μια απέραντη αποθήκη. Έπεσε όμως στη χώρα ένα σύννεφο με εκατομμύρια ακρίδες και αφού φάγανε δάση, αμπέλια και καλλιέργειες μυρίστηκαν και την αποθήκη με το σιτάρι. Η αποθήκη όμως ήταν επτασφράγιστη και μέρες ψάχνανε τρόπο να μπουνε μέσα. Μια ακρίδα όμως βρήκε μια σχισμή και ίσα που μπήκε και πήρε ένα σπυρί σιτάρι. Και μετά μπήκε κι άλλη και βγήκε, κι άλλη πήρε κι αυτή το σπυρί της, κι άλλη, κι άλλη, κι άλλη...

Ο ξένος εξακολουθούσε να λέει το ίδιο πράγμα και το παραμύθι είχε κρατήσει ήδη δυο χρόνια.

Εκνευρίστηκε λοιπόν ο βασιλιάς και τον ρώτησε πόσο θα συνεχίσει έτσι. Ο ξένος απάντησε πως είχαν μείνει ακόμη μιλιούνια ακρίδες και τριακόσιες πιθαμές σιτάρι. Σε εξακόσια χρόνια ίσως να τελειώνει το παραμύθι. Ο βασιλιάς τινάχτηκε, παραδέχτηκε πως έχασε το στοίχημα και έδωσε τα φλουριά και την βασιλοπούλα στον ξένο. Έμαθε δε πως όμορφες και ενδιαφέρουσες είναι οι μόνοι οι ιστορίες που έχουν τέλος.

I. Σχόλια:

Το παραμύθι που δεν είχε τέλος του Κώστα Βάρναλη¹⁵ επιλέγεται γιατί μας μιλάει για έναν ξένο, ο οποίος κατάφερε να νικήσει και το βασιλιά και τους ντόπιους της περιοχής, κερδίζοντας το στοίχημα. Θέλουμε να δείξουμε λοιπόν στα παιδιά ότι δεν πρέπει να αδιαφορούμε ή να περιφρονούμε τον οποιονδήποτε, ξένο γιατί είναι ένας άνθρωπος σαν κι εμάς και πολλές φορές ξεπερνάει σε ικανότητες εμάς τους υπόλοιπους.

II. Διδακτικοί στόχοι

- Να καταλάβουν οι μαθητές / τριες ότι η καταγωγή των ανθρώπων δεν προσδιορίζει και δε μαρτυράει κάτι για την προσωπικότητά τους.
- Να καταλάβουν οι μαθητές / τριες τον εκφραστικό τρόπο της υπερβολής και να κατανοήσουν τη σημασία του.

III. Δραστηριότητες

1. Τελικά ποιος κατάφερε να κερδίσει το στοίχημα με το βασιλιά, κάποιος από τους ντόπιους κατοίκους της περιοχής ή ο ξενοτοπίτης; Σας λέει κάτι αυτό;
  2. Ο βασιλιάς παρατηρήσατε να είναι δίκαιος τόσο απέναντι στους ντόπιους όσο και απέναντι στον ξένο; Εσείς τι θα κάνατε στη δική του θέση;
  3. Φανταστείτε ότι στη γειτονιά σας αποφασίζετε να παίξετε ένα παιχνίδι με δυο παίχτες. Ο ένας παίκτης είναι από τη δική σας πόλη, ενώ ο άλλος ο παίκτης από κάποια μακρινή πολιτεία. Εσάς σας διορίζουν επιβλέποντα του παιχνιδιού. Έστω, λοιπόν, ότι ο δεύτερος παίκτης παίζει δίκαια και σωστά, ενώ ο πρώτος από την πόλη σας δεν το κάνει αυτό. Ποιόν από τους δύο θα υποστηρίζατε; Θα δίνετε τη νίκη στο δεύτερο ή θα προσπαθούσατε να καλύψετε τον πρώτο και γιατί;
- Όσοι από εσάς υποστηρίζατε τον πρώτο στην παραπάνω δραστηριότητα, στην αντίθετη περίπτωση που σωστός ήταν ο πρώτος και λάθος ο δεύτερος παίκτης από την μακρινή πολιτεία, τι θα κάνατε;

---

¹⁵ Κ. Βάρναλης, «Το παραμύθι που δεν είχε τέλος» στο *Ανθολόγιο Γ' και Δ' δημοτικού*, ό.π..

4. Υποθέστε ότι στην τάξη σας έρχονται δυο νέα παιδιά που δεν κατάγονται από την Ελλάδα. Το ένα παιδί κατάγεται από την Αλβανία και το άλλο από τη Γαλλία. Ποια θα ήταν η στάση και η συμπεριφορά σας απέναντι τους στον καθένα ξεχωριστά;
5. Μέσα στο κείμενο υπάρχουν φράσεις που δείχνουν υπερβολή. Όπως ότι τα παραμύθια διαρκούσαν «μέρες και βδομάδες ολάκερες», ότι ο πρώτος που δοκίμασε να πει το δικό του, το βάσταξε τρεις μήνες και τέλος ο ξένος το δικό του το παραμύθι το βάσταξε 2 χρόνια! Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι δίνονται τόσο μεγάλοι αριθμοί; Ποια η σημασία της υπερβολής;
6. Εσείς μπορείτε να φτιάξετε δικούς σας στίχους με δόσεις υπερβολής, ή μια δική σας «υπερβολική» ιστορία, έχοντας στο μυαλό σας αυτό που θα θέλατε να τονίσετε;
7. Σας είναι εύκολο να αναγνωρίσετε τις υπερβολές στις παρακάτω φράσεις;

Χιλιάδες σκέψεις πλημμύρισαν το μυαλό μου.

Σκίστηκε η γη από τις φωνές σου.

Αν σε πιάσω θα σε κάνω χίλια κομμάτια.

Κοντά στους ανθρώπους Φράνση Σταθάτου

Περίληψη:

Η Δανάη ήταν μια νεράιδα, μια μικρή θεά που κάνοντας βόλτα, πετώντας πάνω από τη θεσσαλική πεδιάδα, θαύμαζε το τοπίο, τις καταπράσινες εκτάσεις και τον Όλυμπο. Την τρίτη μέρα της βόλτας της στάθηκε να ξαποστάσει κάτω από τον ίσκιο ενός ψηλού δέντρου. Καθώς το βλέμμα της πλανιόταν στη φύση, είδε έναν κουρασμένο, ηλιοκαμένο, ρυτιδιασμένο άντρα να θερίζει μόνος του : από τα ρούχα του φαινόταν φτωχός και δεν είχε κανένα να τον βοηθήσει. Η Δανάη τον λυπήθηκε και χωρίς καν εκείνος να την πάρει είδηση, τον βοήθησε και του έκανε τα δεμάτια. Όταν κάποια στιγμή ο άνδρας είδε τι είχε συμβεί, κατάπληκτος τη ρώτησε γιατί το έκανε αυτό και η Δανάη είπε πως απλά ήθελε λίγο να τον βοηθήσει. Ο άνθρωπος καταύποχρωμένος την κάλεσε για φαγητό και φιλοξενία στο φτωχικό του και η καλή νεράιδα δέχτηκε ευχαρίστως. Πήραν λοιπόν το δρόμο για το χωριό και φτάνοντας εκεί ο Ιππίας φτάνοντας ρώτησε τη γυναίκα του πως είναι το παιδί τους· για μεγάλη του λύπη εκείνη του απάντησε πως το παιδί δεν ήταν καλά και πως οι ελπίδες τους ήταν στους Θεούς. Μετά από αυτά ο Ιππίας σύστησε την ξένη και η οικοδέσποινα την καλωσόρισε. Η Δανάη μπαίνοντας στο σπίτι είδε ένα μικρό παιδάκι κατακόκκινο να βαριαναστενάζει και η μητέρα της είπε πως «ψηνόταν» στον πυρετό μέρες τώρα. Το βράδυ μετά από το φαγητό, ενώ η μάνα ξαγρυπνούσε πάνω από το μωρό, ξαφνικά τινάχθηκε καθώς νόμιζε ότι πέθανε. Η Δανάη που παρακολουθούσε τη σκηνή αγωνίας με συγκίνηση, σκέφτηκε να προσευχηθεί στους Θεούς για βοήθεια και άπλωσε το χέρι της στο κεφαλάκι του παιδιού. Προσευχήθηκε στον Ασκληπιό, στο Δία και στους Θεούς του Ολύμπου. Τα παρακλητικά της λόγια ήταν συγκλονιστικά και ένα περίεργο φως, μια στιγμιαία φλόγα πλημμύρισε το δωμάτιο. Το θαύμα είχε γίνει. Οι γονείς φοβισμένοι αγκαλιάστηκαν και παρακολουθούσαν τη Δανάη. Είπαν αμέσως ότι ήταν Θεά. Όμως η Δανάη δεν μπορούσε να εξηγήσει τίποτα παραπάνω κι έγειρε κουρασμένη να κοιμηθεί, καθώς την επόμενη μέρα θα έφευγε. Η Χλόη διαπίστωσε ότι το παιδί της είχε γιατρευτεί. Και παρατηρώντας την κοιμισμένη Θεά ευχήθηκε να 'ναι ευλογημένη η καλή νεράιδα του σπιτιού τους.

I. Σχόλια

Το απόσπασμα «Κοντά στους ανθρώπους» της Φρανσής Σταθάτου¹⁶ επιλέγεται για να τονιστεί στους μαθητές/τριες ότι άνθρωποι χαμηλότερης οικονομικής και κοινωνικής τάξης έχουν κι αυτοί ευκαιρίες για μια 'θέση στον ήλιο'.

II. Διδακτικοί στόχοι

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες ότι διαφορές στην οικονομική κατάσταση, την κοινωνική θέση κ.α., δεν εμποδίζουν τους ανθρώπους να συνυπάρχουν και ζουν αρμονικά. Επίσης, να καταλάβουν ότι ευκαιρίες και δυνατότητες προόδου έχουν και άνθρωποι χαμηλότερης οικονομικής και κοινωνικής θέσης.
- Οι μαθητές/τριες να κατανοήσουν το ρόλο των προσώπων και τη σημασία τους στην εξέλιξη του έργου.

III. Δραστηριότητες

1. Μπορείτε να περιγράψετε τη στάση της μικρής νεράιδας; Πως θα τη χαρακτηρίζατε;

2. Φανταστείτε ότι βρίσκεστε στη θέση της μικρής νεράιδας και με το μαγικό σας ραβδάκι μπορείτε να πετύχετε πολλά πράγματα. Εσείς τι θα κάνατε στη θέση της, αν είχατε αυτό το προνόμιο;

3. Υποθέστε ότι στην τάξη έρχονται δυο νέα παιδιά. Το ένα παιδί προέρχεται από μια εφοπλιστική οικογένεια και το άλλο από μια αγροτική οικογένεια. Γράψτε τη συνέχεια αυτού του ενδεχόμενου.

4. Φανταστείτε ότι είστε ο Θεός Ασκληπιός που γιατρεύει τις πληγές του κόσμου και ο Θεός Δίας σας εμποδίζει να βοηθήσετε ένα φτωχό άρρωστο... τι θα κάνατε ώστε να πείσετε το Δία να αλλάξει γνώμη και να συνεχίσετε το όμορφο έργο σας;

5. Έστω ότι η μικρή νεράίδα Δανάη δεν πρόσεχε και δεν καταδεχόταν να προσφέρει βοήθεια στην οικογένεια του Ιππία. Ποια πιστεύετε θα ήταν η εξέλιξη της ιστοριούλας μας;

---

¹⁶ Φ. Σταθάτου, «Κοντά στους ανθρώπους» στο *Ανθολόγιο Γ' και Δ' Δημοτικού*, ό.π..

6. Υποθέστε ότι ο Ιππίας ήταν εχθρικός απέναντι στη νεραϊδούλα μας. Μπορείτε να φανταστείτε τα γεγονότα που θα ακολουθούσαν, την εξέλιξη και γενικά ότι άλλο νομίζετε ότι θα είναι χρήσιμο ώστε να ολοκληρωθεί η νέα μας ιστορία;

7. Πώς θα σκιαγραφούσατε το χαρακτήρα των ηρώων του έργου, αν σας ζητούσαν να τους αναπαραστήσετε σε μια θεατρική παράσταση;

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ/ ΤΡΙΩΝ ΣΤΑ ΑΡΧΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΔΟΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα καταγράψουμε τα συμπεράσματα που βγαίνουν από τις απαντήσεις που έδωσαν τα παιδιά σχετικά με το θέμα που μας απασχολεί κατά τη διάρκεια των διδασκαλιών στις τάξεις της Ε΄ και της ΣΤ΄ Δημοτικού.

Σε αυτό το σημείο να πούμε ότι η διδασκαλίες μας ξεκίνησαν με προφορική συζήτηση, στη συνέχεια δίδεται το πρώτο φυλλάδιο στα παιδιά, το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις του νοήματος του κειμένου και ερωτήσεις κατανόησης των λογοτεχνικών χαρακτηριστικών του κειμένου που προηγουμένως έχουμε μελετήσει.

Καθώς πλησιάζουμε προς την ολοκλήρωση των διδασκαλιών δίνουμε στους μαθητές / τριες το δεύτερο φυλλάδιο το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις που μας βοηθούν να καταλάβουμε κατά πόσο τελικά η λογοτεχνία βοήθησε ή όχι τα παιδιά να χωρίς ρατσιστικές διαθέσεις τους «άλλους».

Ξεκινά με το απόσπασμα «Ένα σακί μαλλιά» του Παντελή Καλιότσου και την Ε΄τάξη του δημοτικού. Στόχοι της συγκεκριμένης διδασκαλίες ήταν αφενός μεν να καταλάβουν οι μαθητές/ τριες ότι όταν υπάρχει αγάπη, τότε σίγουρα μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά ακόμα κι όταν είναι διαφορετικοί. Αφετέρου δε να εξασκηθούν στην τεχνική της οπτικής γωνίας.

Η πρώτη ερώτηση καλεί τους μαθητές/ τριες να φανταστούν ότι ένας/ μία συμμαθητής/ τρια μας είχε ένα ατύχημα, το οποίο του/ της άφησε ένα σημάδι στο πρόσωπο. Μετά από καιρό λοιπόν ξαναέρχεται σχολείο. Ζητάει λοιπόν από τα παιδιά να σκεφτούν αν θα του/ της συμπαραστεκόταν και με ποιο τρόπο.

Όλοι/ ες οι μαθητές / τριες απάντησαν ότι θα συμπαραστεκόταν στο παιδάκι μαζί, θα κάνανε παρέα, θα προσπαθούσαν να τον κάνουν να γελάσει και να αισθανθεί άνετα και φυσικά δε θα το κορόιδευαν. Σχεδόν όλοι/ ες οι μαθητές/ τριες απαντούν ότι δε βάφανε το πρόσωπό τους ή δε θα κάνανε κάτι αντίστοιχο για να αισθανθεί άνετα το παιδί αυτό, παρά μόνο με τους παραπάνω τρόπους που αναφέραμε παραπάνω. Με την επόμενη ερώτηση τα παιδιά καλούνται να μπουν στην ψυχολογία του ήρωα και να νιώσουν τα συναισθήματά του ή να μαντέψουν τις σκέψεις του. Όλοι οι μαθητές/ τριες συμφωνούν ότι ο Φάνης θα αισθανόταν άσχημα κυρίως για την περιφρόνηση που θα του έδειχναν οι συμμαθητές/ τριες του και θα

στεναχωριόταν πολύ. χαρακτηριστική είναι η απάντηση ενός αγοριού που μεταξύ άλλων γράφει ότι δε θα ήθελε να ξαναπάει στο σχολείο. Ένα άλλο κοριτσάκι γράφει χαρακτηριστικά ότι το «παιδί νιώθει αδικημένο από το Θεό και αναρωτιέται γιατί να τύχει σε εκείνο αυτή η κατάσταση».

Συνεχίζοντας μάλιστα λέει ότι «η ψυχολογία του είναι άσχημη γιατί δεν περιμένει από τους συμμαθητές του να του φερθούν με αυτόν τον τρόπο». Οι επόμενες δύο δραστηριότητες αφορούν στην κατανόηση λογοτεχνικού χαρακτηριστικού. Εκείνου της οπτικής γωνίας.

Η πρώτη ζητάει απ τα παιδιά να φανταστούν το δάσκαλο να κρατάει μια διαμορφωτική στάση από εκείνη που έδειξε στο κείμενο. Τα παιδιά θα προσπαθήσουν να δώσουν μια διαφορετική εξέλιξη στο απόσπασμα υποθέτοντας ότι είναι εκείνα ο αφηγητής και βλέπουν την κατάσταση μέσα από τα μάτια των συμμαθητών/ τριών του Φάνη.

Σχεδόν όλοι/ ες οι μαθητές/ τριες πιστεύουν ότι θα επηρεάζονταν αρνητικά από την αντίστοιχη στάση του δασκάλου απέναντι στο μικρό Φάνη. Συγκεκριμένα λένε ότι θα τον κορόιδευαν όλα τα παιδιά, δε θα τον έκαναν παρέα και γενικά θα τον περιφρονούσαν. Μάλιστα μια μαθήτρια γράφει τη φράση «δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις», εξηγώντας μας ότι ο δάσκαλος/ δασκάλα είναι πρότυπο για τους μαθητές/ τριες και ότι τον θεωρούν σαν δεύτερο γονιό τους. Αν λοιπόν εκείνος φερόταν με περιφρόνηση και ψυχρότητα στο Φάνη, τότε ίσως και τα παιδιά να φερόταν ανάλογα.

Η δεύτερη ερώτηση για την οπτική γωνία και αν τα παιδιά να σκεφτούν πως θα ολοκληρωνόταν το έργο, αν οι συμμαθητές/ τριες του Φάνη ήταν εχθρικού/ ες απέναντί του. καλούνται να υποδυθούν και πάλι το ρόλο του αφηγητή περιγράφοντας τις εξελίξεις από την οπτική γωνία του Φάνη. Όλοι/ ες οι συμμαθητές /τριες συμφωνούν ότι ο Φάνης θα αισθανόταν πολύ άσχημα γι' αυτή την κατάσταση. Μάλιστα ένας μαθητής μας γράφει χαρακτηριστικά ότι «ο Φάνης βλέποντας την εχθρικότητα των συμμαθητών του ένωσε τόσο άσχημα, πιο άσχημα από την ίδια την αρρώστια του. Δίστασε να βγάλει το σκούφο του και να πλησιάσει κάποιο συμμαθητή του, έβλεπε έναν τεράστιο τοίχο ανάμεσά μας».

Μία άλλη μαθήτρια γράφει « ο Φάνης ένωθε άβολα μαζί τους. Θα πικραινόταν πολύ για την άδικη συμπεριφορά τους και τελικά θα έφευγε από το σχολείο».

Συνεχίζουμε με τις απαντήσεις των παιδιών που αναφέρονται στις ερωτήσεις των τελικών ερωτηματολογίων και μας πληροφορούν για το κατά πόσο η λογοτεχνία βοήθησε τα παιδιά να αντιμετωπίζουν θετικά τους «άλλους» ή όχι.

Ειδικότερα όλοι/ ες οι μαθητές/ τριες συμφωνούν στην άποψη ότι η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου προσφέρει πολλές γνώσεις αλλά ταυτόχρονα περνούν ευχάριστα και δημιουργικά οι ώρες.

Αντίθετα στην ερώτηση αν έχει υπάρξει περίπτωση που η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή των αντιλήψεών τους για ένα συγκεκριμένο θέμα, οι απόψεις των παιδιών ποικίλουν. Υπάρχουν αρκετά παιδιά, κυρίως αγόρια που υποστηρίζουν πως μέχρι στιγμής δεν έχουν αλλάξει την άποψή τους. Υπάρχουν όμως και πολλά παιδιά που υποστηρίζουν πως κάποια λογοτεχνικά κείμενα τους αλλάζει τις απόψεις τους, χωρίς όμως να αναφέρονται αναλυτικότερα σε αυτό, πιστεύοντας ότι αυτό οφείλεται και στον τρόπο διδασκαλίας του κειμένου, αλλά και στο ίδιο το κείμενο. Κάποια από τα παιδιά που όπως υποστηρίζουν δεν έχουν αλλάξει τις αντιλήψεις τους πιστεύουν ότι αν τους συνέβαινε κάτι τέτοιο σημαντικότερο ρόλο σε αυτό θα έπαιζε ο τρόπος διδασκαλίας.

Αν και οι περισσότεροι μαθητές/ τριες νιώθουν να ταυτίζονται με τους πρωταγωνιστές των λογοτεχνικών κειμένων, υπάρχουν κάποιοι μαθητές κυρίως που απαντούν πως «ποτέ δεν έχουν νιώσει να ταυτίζονται».

Οι γνώμες των παιδιών για το αν βρίσκουν ενδιαφέροντα τα λογοτεχνικά κείμενα της Γλώσσας και του Ανθολογίου ποικίλουν. Πιο συγκεκριμένα, εκτός από τους μαθητές/ τριες που νιώθουν ευχαριστημένοι από τα κείμενα της Γλώσσας όσο και του Ανθολογίου, υπάρχουν αρκετά παιδιά που προτιμούν τα κείμενα του Ανθολογίου, ενώ της Γλώσσας δεν τα βρίσκουν ενδιαφέροντα. Μάλιστα προτείνουν να έχουν περισσότερη περιπέτεια και να μην είναι βαρετά, γιατί όπως φαίνεται αυτό είναι που τους «ενοχλεί» περισσότερο. Η μονοτονία των κειμένων.

Δύο σημεία ήταν αυτά που έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση στα παιδιά. Η συγκινητική κίνηση των συμμαθητών του Φάνη να κουρέψουν τελείως τα μαλλιά τους και η στιγμή που έβγαλαν τα σκουφιά του έγινε η αποκάλυψη. Στην μεν πρώτη περίπτωση γιατί έδειξαν τα παιδιά την έμπρακτη συμπαράστασή τους στο μικρό Φάνη κάνοντάς το να αισθάνεται άνετα, η δε δεύτερη γιατί ήταν μια ευχάριστη έκπληξη για το μικρό Φάνη και ένα καλό μάθημα για τους μεγάλους.

Οι περισσότεροι μαθητές/ τριες ταυτίστηκαν με το Φάνη την ώρα της «αποκάλυψης» κυρίως γιατί ήθελαν να αισθανθούν τη χαρά που πλημμύριζε την

ψυχή του εκείνη τη στιγμή, αλλά και τα αισθήματα ανακούφισης αφού δεν ήταν πια ο μόνος «διαφορετικός»!! Αρκετά παιδιά βέβαια ταυτίστηκαν και με το δάσκαλο και αυτό γιατί όπως λένε θα ήθελαν να ζήσουν όλο το σκηνικό της απόφασης να βοηθήσει το Φάνη, την οργάνωση, τις συζητήσεις με τα υπόλοιπα παιδιά αλλά και αισθήματα υπερηφάνειας που ενδεχομένως να ένιωθε τη στιγμή της αποκάλυψης.

Πάντως υπάρχει κι ένας μικρός αριθμός μαθητών που απάντησε ότι δεν ένιωθε να ταυτίζεται με κάποιο πρόσωπο ή κατάσταση.

Στην ερώτηση αν έχει αλλάξει ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους «άλλους», όλα τα παιδιά συμφωνούν πως η συμπεριφορά και η στάση τους απέναντι στους «άλλους» πρέπει να είναι φιλική. Θα πρέπει όπως υποστηρίζουν να δείχνουν αγάπη, στοργή και έμπρακτη συμπαράσταση. Σίγουρα κατά τη γνώμη τους έχουν αλλάξει πράγματα αν και όπως λένε δεν ήταν ποτέ εχθρικά σε παιδιά αντίστοιχων περιπτώσεων κι αυτό γιατί σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι ήρθαν στην θέση του μικρού Φάνη και κατάλαβαν πόσο δύσκολο είναι να σε περιφρονούν και να σε απορρίπτουν. Οι δραστηριότητες που βοήθησαν περισσότερο τα παιδιά να αλλάξουν τη στάση τους ήταν κυρίως εκείνες που αναφέρονταν στην τεχνική της οπτικής γωνίας και που ήρθαν στη θέση του Φάνη νιώθοντας τα συναισθήματά του και υποθέτοντας τις άσχημες σκέψεις που θα έκανε.

Όλα σχεδόν τα παιδιά δείχνουν να κατανοούν την τεχνική της οπτικής γωνίας μέσα από τις δραστηριότητες που αφηγούνται το κείμενο ξανά υπό την οπτική γωνία των συμμαθητών του Φάνη, αλλά και του ίδιου το Φάνη.

Στη συνέχεια περνάμε στην ανάλυση των απαντήσεων που αναφέρονται στο απόσπασμα «το χαμογελαστό συννεφάκι» της Μάρως Λοϊζου.

Οι στόχοι μας στο κείμενο αυτό είναι από τη μια να καταλάβουν οι μαθητές/τριες ότι οι άνθρωποι παρά τις διαφορές τους που σχετίζονται με το χρώμα, τη φυλή, τη γλώσσα, τη θρησκεία να μπορούν να ενωθούν και να ζήσουν αρμονικά, ενώ από την άλλη να μελετήσουν και να εργαστούν τα παιδιά πάνω στο λογοτεχνικό χαρακτηριστικό της μεταφοράς.

Η πρώτη συνάντηση ζητάει από τα παιδιά να βρουν κοινά σημεία στις δύο οικογένειες (την κυπριακή και την τουρκική).

Όλοι/ες οι μαθητές/τριες από τις ομοιότητες που εντοπίζουν καταλαβαίνουν ότι ο τρόπος ζωής, οι αγωνίες, οι προβληματισμοί, οι οικογενειακοί δεσμοί είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν όλους τους λαούς ανεξαρτήτως θρησκείας κι εθνικότητας.

Η επόμενη δραστηριότητα καλεί τα παιδιά να φανταστούν ότι ένα κινεζάκι τλαιπωρημένο και πεινασμένο χτυπάει την πόρτα τους.

Ποια θα είναι η συνέχεια; Οι περισσότεροι/ες μαθητες/τριες που απάντησαν στην ερώτηση έπλασαν ιστοριούλες στις οποίες πρωταγωνιστές ήταν τα παιδιά και βοηθούσαν το κινεζάκι προσφέροντάς του στέγη, τροφή και χρήματα. Στις απαντήσεις δηλαδή των παιδιών διαφαίνεται η καλή πρόθεση των παιδιών να βοηθήσουν και μάλιστα ανιδιοτελώς.

Η επόμενη δραστηριότητα καλεί τα παιδιά να διατυπώσουν τις σκέψεις τους όταν κοιτάζουν τον ελεύθερο ουρανό. Οι σκέψεις των παιδιών όπως φαίνονται από τις απαντήσεις των παιδιών ποικίλουν. Ειδικότερα υπάρχει ένας αριθμός παιδιών που σκέφτεται αισιόδοξα και κοιτάζοντας τον ουρανό ελπίζει οι άνθρωποι ότι θα καταφέρουν να ζουν ειρηνικά.

Ένας άλλος αριθμός προβληματίζεται γιατί να υπάρχουν «πόλεμοι, μίσση, εκμετάλλευση, πόνος, δάκρυ φτώχεια κι όχι αγάπη, ειρήνη, αδελφοσύνη», όπως χαρακτηριστικά γράφουν.

Τέλος βρέθηκε κι ένα γραπτό ενός κοριτσιού που βλέπει μάλλον απαισιόδοξα τα πράγματα, αφού όπως γράφει όταν κοιτάζει τον ουρανό σκέφτεται «πως μεγαλώνοντας η ζωή αλλάζει τα χρόνια περνούν και τα βάσανα συνεχίζουν όπως πάντα».

Η τελευταία ερώτηση ζητάει από τα παιδιά να υποθέσουν ότι ως δημοσιογράφοι παίρνουν συνέντευξη από ανθρώπους με διαφορετικό χρώμα και γλώσσα ποια είναι τα συμπεράσματά τους για τα κοινά και διαφορετικά τους σημεία. Τα παιδιά τονίζουν βέβαια τα επιφανειακά διαφορετικά σημεία των λαών όπως τα χρώμα, τα έθιμα, η γλώσσα παρόλα αυτά όμως κατάλαβαν ότι η αγάπη, το ενδιαφέρον, η αγωνία για τη ζωή και άλλες αξίες απασχολούν όλους τους ανθρώπους από ολόκληρο τον κόσμο.

Ολοκληρώνουμε και την ενότητα αυτή με τις απαντήσεις των τελικών ερωτηματολογίων.

Στην ερώτηση τι προσφέρει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου, σχεδόν όλα τα παιδιά συμφωνούν ότι συνδυάζει και γνώσεις όταν μαθαίνουν για πράγματα που δε γνωρίζουν ή όταν παίρνουν μηνύματα διδακτικά αλλά και ευχαρίστηση γιατί όταν τα κείμενα έχουν ενδιαφέρον και διαβάζονται εύκολα, το απολαμβάνουν. Σε αντίθεση με εκείνα της Ε΄ τα παιδιά της ΣΤ΄ δημοτικού μας γράφουν ότι έχει συντελέσει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου στην αλλαγή των απόψεων τους

και μάλιστα πολλές φορές. Σε αυτό σημαντικό ρόλο κατά τη γνώμη τους παίζει τόσο το ίδιο το κείμενο όσο και ο τρόπος διδασκαλίας τονίζοντας όμως λίγο παραπάνω το τελευταίο και αυτό γιατί ο δάσκαλος ή η δασκάλα θα τους εξηγήσει περισσότερα πράγματα που δε γνωρίζουν ή που αν τα διάβάζαν μόνα τους θα τα παρερμήνευαν. Τους είναι μάλιστα πιο ευχάριστο γιατί με τη βοήθεια του/της δασκάλας θα ασχοληθούν και με διάφορες δραστηριότητες και θα έρθουν πιο κοντά στο κείμενο που μελετούν.

Και πάλι σε αντίθεση με τα παιδιά της Ε' τάξης οι μαθητές και οι μαθήτριες της Στ' τάξης νιώθουν να ταυτίζονται αρκετά συχνά με πρόσωπα που πρωταγωνιστούν. Άλλα παιδιά γιατί πιστεύουν ότι κάποιοι πρωταγωνιστές μοιάζουν στο χαρακτήρα ενώ άλλα παιδιά νιώθουν να ταυτίζονται γιατί θα ήθελαν να μοιάσουν τους πρωταγωνιστές που θαυμάζουν.

Οι απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση αν βρίσκουν ενδιαφέροντα τα κείμενα της Γλώσσας και του Ανθολογίου ποικίλλουν. Ειδικότερα ένας μεγάλος αριθμός παιδιών τα βρίσκει ενδιαφέροντα γιατί όπως χαρακτηριστικά μας γράφουν «μαθαίνουν πολλά πράγματα και μερικές φορές διασκεδάζουν με αυτά».

Υπάρχει όμως κι ένας άλλος αριθμός μαθητών που δεν τα βρίσκει και τόσο ενδιαφέροντα γιατί κατά τη γνώμη τους η γλώσσα και το Ανθολόγιο θα έπρεπε να έχουν πιο πολλές περιπέτειες και μέσα από αυτές διάφορες εγκυκλοπαιδικές γνώσεις».

Από το απόσπασμα «το χαμογελαστό συννεφάκι» αυτό που κάνει μεγαλύτερη εντύπωση στα παιδιά είναι πως δύο λαοί με τόσες εξωτερικές διαφορές όπως τη γλώσσα, την εθνικότητα, τη θρησκεία έχουν τόσες πολλές ομοιότητες σαν δύο αδέρφια που έζησαν και μεγάλωσαν στο ίδιο σπίτι. Εντύπωση επίσης προκάλεσε στα παιδιά η στιγμή που τα δυο χαμόγελα υψώθηκαν στον ουρανό χορεύοντας χωρίς κανένα να μπορεί να καταλάβει ποιο είναι το κυπριακό και ποιο το τουρκικό χαμόγελο.

Ελάχιστοι είναι οι μαθητές/τριες που δεν ένιωσαν να ταυτίζονται με κάποια από τα πρόσωπα ή τις καταστάσεις του συγκεκριμένου αποσπάσματος. Τα περισσότερα παιδιά νιώθουν να ταυτίζονται με τα χαμογελαστά συννεφάκια με το όμορφο επιχείρημα ότι «ενώνουν τους ανθρώπους».

Στην ερώτηση αν άλλαξε κάπως ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους «άλλους» τα παιδιά δείχνουν να καταλαβαίνουν ότι στην πραγματικότητα με όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, γλώσσας και θρησκείας είμαστε ίσοι

και ότι μας ενώνουν ίδια πράγματα. Άρα όπως λέμε « δεν υπάρχει λόγος να περιφρονούμε ο ένας τον άλλο».

Μάλιστα υπάρχει και μια απάντηση πολύ ενδιαφέρουσα. Ένα κοριτσάκι γράφει: «είχα μια διαφορετική άποψη για τη συμπεριφορά των ανθρώπων και αυτή άλλαξε προς το χειρότερο».

Προφανώς ενώ η μαθήτρια παρερμήνευσε την ερώτηση. Πίστευε και άλλον ότι οι άνθρωποι δεν χαρακτηρίζονταν από ρατσιστικές διαθέσεις και με τη συζήτηση που ακολούθησε διαψεύστηκε.

Κατάλαβε δηλαδή ότι οι άνθρωποι δυστυχώς δεν είναι έτσι και γι' αυτό η γνώμη για τους ανθρώπους «άλλαξε προς το χειρότερο» όπως χαρακτηριστικά μας γράφει.

Οι δραστηριότητες με τις οποίες έδειξαν τα παιδιά να ενθουσιάζονται αλλά και τους βοήθησαν να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στους «άλλους» ήταν εκείνη που τους καλεί να βρουν ως χαμόγελα τις ομοιότητες στις δύο οικογένειες και εκείνη που ως δημοσιογράφοι πήραν συνέντευξη από ανθρώπους με διαφορετικό χρώμα και γλώσσα και ανακάλυψαν πόση ομοιότητα είχαν.

Πολύ τους βοήθησε επίσης και η δραστηριότητα που τους ζητάει να φανταστούν τι θα έκαναν αν κινεζάκι ταλαιπωρημένο και πεινασμένο τους χτυπούσε την πόρτα.

1. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Προς τη διδασκαλία της έννοιας της ετερότητας μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα που δίδαξα στους μαθητές και της Ε΄και της Στ΄τάξης δεν αντιμετώπισα κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα. Ανταποκρίθηκαν άμεσα στις ερωτήσεις που τους έθεσα μέσα στην αίθουσα. Αυτό φάνηκε από την ενεργό συμμετοχή και το ενδιαφέρον των μαθητών απέναντι στο μάθημα.

Όσον αφορά τη στάση των μαθητών/τριων μου απέναντι στους «άλλους» δεν έδειξαν να χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ρατσιστική διάθεση. Ήταν ήπιοι στους χαρακτηρισμούς τους, δέχονταν την αντίθετη άποψη και μάλιστα πολλά από τα παιδιά εξέφρασαν την έντονη αντίθεσή τους σε εκείνους που περιφρονούν τους «άλλους».

Αυτό αποδεικνύεται και από τα λεγόμενα των παιδιών διαφορετικής καταγωγής τα οποία είπαν πως ενώ στην αρχή αντιμετώπισαν την αδιάφορη ή την ψυχρή στάση των συμμαθητών/τριων τους της κυρίαρχης ομάδας, στην πορεία τα πράγματα άλλαξαν.

Από αυτό συμπεραίνουμε ότι πολλές φορές τα παιδιά επηρεάζονται από τα λεγόμενα των μεγάλων, των ΜΜΕ και στη θεωρία είναι αρνητικοί απέναντι στους «άλλους», στην πράξη όμως χωρίς να το καταλαβαίνουν αναπτύσσουν αρμονικές σχέσεις με τους τελευταίους.

Πιστεύω ακόμη ότι η λογοτεχνία βοήθησε αρκετά τα παιδιά στο να αντιμετωπίζουν θετικότερα τους «άλλους» και αυτό γιατί η λογοτεχνία δεν περνάει αδιάφορη για τα παιδιά λόγω του ότι περνάει τα μηνύματα με ευχάριστο και διασκεδαστικό τρόπο στα παιδιά με αποτέλεσμα εκείνα να δείχνουν προσοχή και ενδιαφέρον.

Η λογοτεχνία μπορεί να καταφέρει πολλά περισσότερα σε αυτό το θέμα αν εφαρμόζονται συστηματικότερα και με μεγαλύτερη ευαισθησία από τους διδάσκοντες ανάλογες δραστηριότητες.

Δ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ Ε' ΤΑΞΗΣ

- Φανταστείτε ότι μια συμμαθήτριά σας ή ένας συμμαθητής σας είχε ένα ατύχημα και μετά από και καιρό έρχεται στα μαθήματα ξανά. Το ατύχημα αυτό όμως του άφησε ένα σημάδι στο πρόσωπο του. Θα σκεφτόσασταν να κάνετε κάτι ώστε να αισθανθεί άνετα ο συμμαθητής σας; Ναι ή όχι και γιατί. Αν ναι τι θα κάνατε; (π.χ. θα βάφατε ένα σημείο του προσώπου σας, ώστε να μη διαφέρετε από το παιδί αυτό).
- Φανταστείτε ότι συμμαθητές του Φάνη αδιαφορούν για τον ερχομό του και του συμπεριφέρονται με ψυχρότητα και περιφρόνηση. Μπορείτε να μπείτε στην ψυχολογία του ήρωα και να νιώσετε τα συναισθήματά του ή να μαντέψετε τις σκέψεις του;
- Είδαμε στο Ένα σακί μαλλιά ότι εκείνος που σκέφτηκε την έμπρακτη συμπαράσταση στο Φάνη ήταν ο δάσκαλος. Φαντάζεστε να είχε κρατήσει μια διαφορετική στάση; Δώστε μια διαφορετική εξέλιξη του αποσπάσματος με βάση την παραπάνω ανατροπή υποθέτοντας ότι είστε ο αφηγητής και βλέπετε την όλη κατάσταση μέσα από τα μάτια των μικρών μαθητών /τριών.
- Πολύτιμοι συνεργάτες σ' αυτή την προσπάθεια ήταν και οι μαθητές της τάξης. Πως πιστεύετε θα ολοκληρωνόταν το έργο, αν οι μαθητές ήταν εχθρικοί απέναντι στο Φάνη; Υποδυθείτε και πάλι το ρόλο του αφηγητή περιγράφοντας τις εξελίξεις από την οπτική γωνία του Φάνη.

Απαντήσεις

Ζωή Μανώλη

- 1) Ο δάσκαλος έπραξε σωστά καθώς επίσης και οι μαθητές. Όλοι οι άνθρωποι είναι εικόνες του Θεού. Αν και μου φαίνεται δύσκολο για μια τέτοια απόφαση θα προχωρούσα σε παρόμοια ενέργεια.
- 2) Η παιδική ψυχή είναι αθώα , συγκινείται εύκολα και δεν έχει μίσση, κακίες και εγωισμό.
- 3) Πρέπει στη ζωή να ήμαστε αισιόδοξοι, να έχουμε ελπίδα και να την αντιμετωπίζουμε με χιούμορ.
- 4) Αν τύχαινε αυτό θα του έλεγα «περαστικά» σε λίγο καιρό δεν θα φαίνεται τίποτα.

- 5) Το παιδί νιώθει αδικημένο από το Θεό αναρωτιέται γιατί να τύχει σε εκείνο αυτή η κατάσταση. Η ψυχολογία του είναι άσχημη γιατί δεν περίμενε από τους συμμαθητές του να του φερθούν με αυτόν τον τρόπο.
- 6) Μέχρι τώρα δεν έχω αντιμετωπίσει ανάλογη περίπτωση και δεν ξέρω από ποια επιχειρήματα θα πεισθώ.
- 7) Θα αναφέρω ένα αληθινό περιστατικό που είχα δει στην τηλεόραση πριν δύο χρόνια περίπου. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος στο Ιράκ, η τηλεόραση έδειχνε φρικάριστικές στιγμές. Ένα βράδυ έδειξε ένα κοριτσάκι περίπου δέκα χρονών το οποίο έμεινε ανάπηρο, αλλά τελικά ήρθε στη χώρα μας και έγινε καλά. Σε αυτό βοήθησαν πολλοί και έδωσαν ζωή σε μια παιδική ψυχή.
- 8) Υπάρχει μια φράση που την λέμε εμείς οι Έλληνες «δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις». Τα παιδιά έχουν σαν πρότυπο το δάσκαλο/α τον θεωρούν σαν δεύτερο γονιό τους. Αν εκείνος φερόταν με περιφρόνηση και ψυχρότητα ίσως και τα παιδιά να φερόταν ανάλογα.
- 9) Αν οι μαθητές ήταν εχθρικοί απέναντι στο Φάνη το παιδί θα ένιωθε άβολα μαζί τους. Θα πικραινόταν πολύ για την άδικη συμπεριφορά τους και τελικά θα έφευγε από το σχολείο.

Απαντήσεις Ε' Τάξης

- 1) Εγώ κρίνω πως η ενέργεια του δασκάλου και των μαθητών είναι πολύ καλή για να μην κάνουν τον Φάνη να στεναχωριέται, αλλά εγώ δεν θα προχωρούσα σε μια τέτοια ενέργεια και νομίζω πως ούτε οι συμμαθητές μου.
- 2) Εγώ νομίζω πως οι μεγάλοι δεν θα προχωρούσαν σε μια τέτοια κίνηση γιατί τους ενδιαφέρουν περισσότερο οι παρατάξεις τους ενώ οι μικροί ενδιαφέρονται και για το συμμαθητή τους.
- 3) Ο συγγραφέας όταν λέει τη λέξη «αποκάλυψη» εννοεί ότι επειδή δεν ντρέπονται να δείξουν τα γυμνά κεφάλια οι μαθητές και βγάζουν τα καπέλα ξεθαρρεύει και ο Φάνης και βγάζει το σκούφο του.
- 4) Εγώ πιστεύω πως ο συγγραφέας σε μερικές γραμμές χρησιμοποιεί το χιούμορ για να σπάσει τη συγκίνηση.
- 5) Εγώ απλά δεν θα το κοροΐδευα και θα τον συμπαραστεκόμουν.
- 6) Αν ήμουν στη θέση του Φάνη και οι συμμαθητές μου θα μου φερόντουσαν έτσι θα στεναχωριόμουν πολύ και θα αισθανόμουν άσχημα, ιδίως και να μην ήθελα να πάω ξανά στο σχολείο.
- 7) Τα επιχειρήματα αυτών που θα υποστήριζαν τον Φάνη θα ήταν ότι πρέπει να καταλάβουμε τη δύσκολη θέση του. ακόμη ότι τα παιδιά μπορούν να κάνουν τα πάντα για τους φίλους τους και να δείξουν τη συμπαράστασή τους. τα επιχειρήματα αυτών που θα παρέμεναν ουδέτεροι θα ήταν ότι θα χαλούσε η εξωτερική τους εμφάνιση.
- 8) Κάποτε ένα εργοστάσιο είχε απολύσει αρκετά άτομα που εργάζονταν από χρόνια εκεί. Τότε οι συνάδελφοί τους αποφάσισαν να μην δουλέψει κανείς και να κάνουν μια πορεία, έτσι ώστε να ξαναπροσλάβουν τους απολυμένους.
- 9) Ο δάσκαλος πρότεινε στα παιδιά να είναι όσο μπορούν πιο φιλικά με τον Φάνη. Να τον αγκαλιάσουν από το πρώτο λεπτό στο σχολείο και να του δείξουν ότι και χωρίς τα μαλλιά του είναι πάντα ο καλός τους φίλος.
- 10) Ο Φάνης βλέποντας την εχθρικότητα των συμμαθητών του ένιωθε τόσο άσχημα, πιο άσχημα και από την ίδια την αρρώστια του. Δίσταζε να βγάλει τον σκούφο του και να πλησιάσει κάποιο συμμαθητή του, έβλεπε έναν τεράστιο τοίχο ανάμεσά τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΤ' ΤΑΞΗΣ

- Τα χαμόγελα επισκέπτονται μια κυπριακή και μια τουρκική οικογένεια στη διχοτομημένη Κύπρο και συζητάνε τις εμπειρίες τους. Τι κοινά βρίσκουν στις δύο οικογένειες;
- Υποθέστε ένα πρωινό χτυπάει την πόρτα σας ένα κινεζάκι ταλαιπωρημένο και πεινασμένο. Μπορείτε να πλάσετε μια ιστοριούλα γράφοντας τη συνέχεια;
- Παρατηρούμε στο τέλος του αποσπάσματος τα δύο χαμόγελα να ενώνονται στον ουρανό και να στήνουν τρελό χορό, δίνοντάς μας ένα αισιόδοξο μήνυμα συναδέλφωσης. Εσείς κοιτώντας τον ελεύθερο ουρανό τι σκέψεις κάνετε;
- Γίνετε δημοσιογράφοι και πάρτε συνέντευξη από ανθρώπους με διαφορετικό χρώμα και γλώσσα. Ποια τα συμπεράσματά σας για τα κοινά και διαφορετικά τους σημεία;

Απαντήσεις

- Οι δύο αυτές οικογένειες ζουν με τον ίδιο τρόπο. Έχουν και οι δύο δουλειές και οι δύο προβλήματα, φόβους.
- Είναι Χριστούγεννα. Η μαμά μου και ο μπαμπάς μου κοιμούνται. Εγώ βλέπω τηλεόραση στο ζεστό κρεβάτι μου σκεπασμένος με το ζεστό πάπλωμά μου και φορώντας τις πυτζάμες μου. Χτυπάει το κουδούνι. Ανοίγω και βλέπω ένα κινεζάκι πεινασμένο και ταλαιπωρημένο. Τρέχω να ξυπνήσω τη μαμά μου. Του δίνουμε να φάει λίγο φαί. Επίσης ένα μπουφάν και σε μία σακούλα ένα μολάκι φαγητό και μια κουβέρτα για τους γονείς του. Επιπλέον του δώσαμε λίγα χρήματα ας πούμε για το καλό.
- Βλέποντας τον ουρανό σκέφτομαι...γιατί; Ένα μεγάλο γιατί. Γιατί να υπάρχουν πόλεμοι, μίσος, εξαπάτηση, εκμετάλλευση, πόνος, δάκρυ, πείνα, φτώχεια, εξουσία και όχι ειρήνη, αγάπη αδελφοσύνη.
- Παίρνοντας μια συνέντευξη παρατήρησα πως στην Ινδία υπάρχουν διαφορετικά έθιμα, διαφορετικά πιστεύω, διαφορετικές δουλειές και φαγητά.

Τα κοινά βέβαια είναι ότι και στις δύο χώρες, Ελλάδα- Ινδία, οι άνθρωποι δουλεύουν για να ζήσουν και έχουν τα ίδια προβλήματα και προβληματισμούς.

Ερωτηματολόγιο ΣΤ' Τάξης

- 1) Τα κοινά που βρίσκουν στις δύο οικογένειες είναι: οι δουλειές, το φαγητό και τα προβλήματα.
- 2) Ξημέρωσε. Η καινούρια ημέρα άρχισε. Ετοιμαστήκαμε, πλυθήκαμε, ντυθήκαμε και ξεκινήσαμε να πάμε βόλτα για την παραλία. Με το που πήγαμε να βγούμε από την πόρτα βλέπω μπροστά μου ένα κινεζάκι. Εγώ το καλωσόρισα και προσπάθησα να του πω αν ήθελε λεφτά ή φαγητό ή κάτι άλλο, όμως ήταν μάταιο. Τέλος πάντων, είπα στη μάνα μου να μαγειρέψει κάτι καλό για να φάει μήπως πεινούσε. Αφού έφαγε είπα στον πατέρα μου να του δώσει 80 Ευρώ. Ο πατέρας μου τα έδωσε και μετά το κινεζάκι σηκώθηκε κι έφυγε.
- 3) Μερικές φορές όταν κάθομαι στο μπαλκόνι μου και κοιτάζω τον ουρανό και σκέφτομαι πως μεγαλώνοντας η ζωή αλλάζει, τα χρόνια περνούν και τα βάσανα συνεχίζονται όπως πάντα.
- 4) Το συμπέρασμα που βγάζω για τα κοινά και διαφορετικά σημεία είναι: η γλώσσα, το χρώμα, η εθνικότητα, τα προβλήματα και τα φαγητά.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 1

- Τι νομίζετε ότι σας προσφέρει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου; (γνώση;/ ευχαρίστηση;)
- Έχει υπάρξει περίπτωση που η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτ. Κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή των αντιλήψεών σας για ένα συγκεκριμένο θέμα;
- Εάν η αλλαγή των αντιλήψεών σας έχει συμβεί κατά τη διάρκεια της διδακτικής διαδικασίας, νομίζετε ότι σημαντικό ρόλο παίζει το ίδιο το κείμενο, ο τρόπος διδασκαλίας ή και τα δύο μαζί;
- Έχετε νιώσει συχνά να ταυτίζεστε με τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν ή με τις καταστάσεις που συμβαίνουν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο;

- Τα λογοτ. Κείμενα που διδάσκεστε στο σχολείο τα βρίσκετε ενδιαφέροντα; Εάν όχι, τι είδους κείμενα θα προτιμούσατε να περιλαμβάνονται στα βιβλία της Γλώσσας και Ανθολόγια;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 2

- Τι σας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση στα κείμενα που προσεγγίσαμε μαζί; (κάποιο πρόσωπο; Κάποια συγκεκριμένη κατάσταση;)
- Νιώσατε ότι ταυτίζεστε με κάποιο από τα πρόσωπα ή τις καταστάσεις που διαβάσατε; Εάν ναι, με ποιο πρόσωπο ή κατάσταση και για ποιο λόγο;
- Νομίζετε ότι μετά από τη διδασκαλία αυτών των κειμένων έχει αλλάξει κάπως ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζετε τους «άλλους»; Εάν ναι περιγράψτε τι ακριβώς έχει αλλάξει.
- Νομίζετε ότι είναι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίσαμε τα κείμενα που σας βοήθησε να αλλάξει ο τρόπος αντιμετώπισης των «άλλων»; Εάν ναι, περιγράψτε/ αναφερθείτε στη δραστηριότητα που σας βοήθησε περισσότερο.
- Υπάρχει κάποιο λογοτεχνικό χαρακτηριστικό που νομίζετε ότι κατανοήσατε καλύτερα τη λειτουργία του/ σημασία του μέσα από τις δραστηριότητες που πραγματοποιήσαμε;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βενετία Αποστολίδου, κ.ά. (επιμ.), *Διαβάζοντας Λογοτεχνία στο Σχολείο*, τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2000.
- Τζίνα Καλογήρου, *Τέρψεις και Ημέρες Ανάγνωσης*, Εκδόσεις της Σχολής ΙΜΠ, Έκδοση Β΄.
- Χρ. Κωνσταντοπούλου, «Εισαγωγή : Αναφορά στην έννοια και στις όψεις των σύγχρονων αποκλεισμών» στο Χρ.Κωνσταντοπούλου – κ.ά. (επιμ.), *«Εμείς» και οι «άλλοι». Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, τυπωθήτω / Δαρδανός, Αθήνα 2000.
- Α. Μααλούφ, *Οι φωνικές ταυτότητες*, Ωκεανίδα, Αθήνα 1999, σ.18.
- Κώστας Μπαλάσκας, *Ταξίδι με το κείμενο*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1990.
- Μαρίτα Παπαρούση, «Στοιχεία Λογοτεχνικής θεωρίας και εκπαιδευτική πράξη: ζητήματα ετερότητας στα Ανθολόγια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης» υπό δημοσίευση στα πρακτικά Συνεδρίου με θέμα *Γλώσσα και Λογοτεχνία στο Σχολείο. Διδακτικές Προσεγγίσεις*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 28-29 Μαρτίου 2003.
- Ζ. Σαμαρά, *Προοπτικές του κειμένου*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1987
- Ελένη Σκούρτου, «Δίγλωσσοι μαθητές στο ελληνικό σχολείο», *Επιστήμες Αγωγής. Διαπολιτισμική Παιδαγωγική στην Ελλάδα. Πρακτικά ζητήματα και θεωρητικά ζητούμενα*, θεματικό τεύχος 2002, Πανεπιστήμιο Κρήτης, ΠΤ.Δ.Ε, σελ. 12-22.
- Μ. Riffaterre, «Η εξήγηση των λογοτεχνικών φαινομένων» στο *Συνέδριο του Σεριζί, Η διδασκαλία της λογοτεχνίας* (Μετ. Ι. Βασιλαράκη), Επικαιρότητα, 1985
- Γιώργος Τσιάκαλος, *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- Ρούλα Τσοκαλίδου και Μ. Παπαρούση, «Ετερότητα και Διγλωσσία στο σχολείο», υπό δημοσίευση στην *Επετηρίδα* του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.
- Ιωάννης Χριστιάς , *Θεωρία και Μεθοδολογία της Διδασκαλίας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074492